

V Ljubljani, dné 1. mal. srpana 1896.

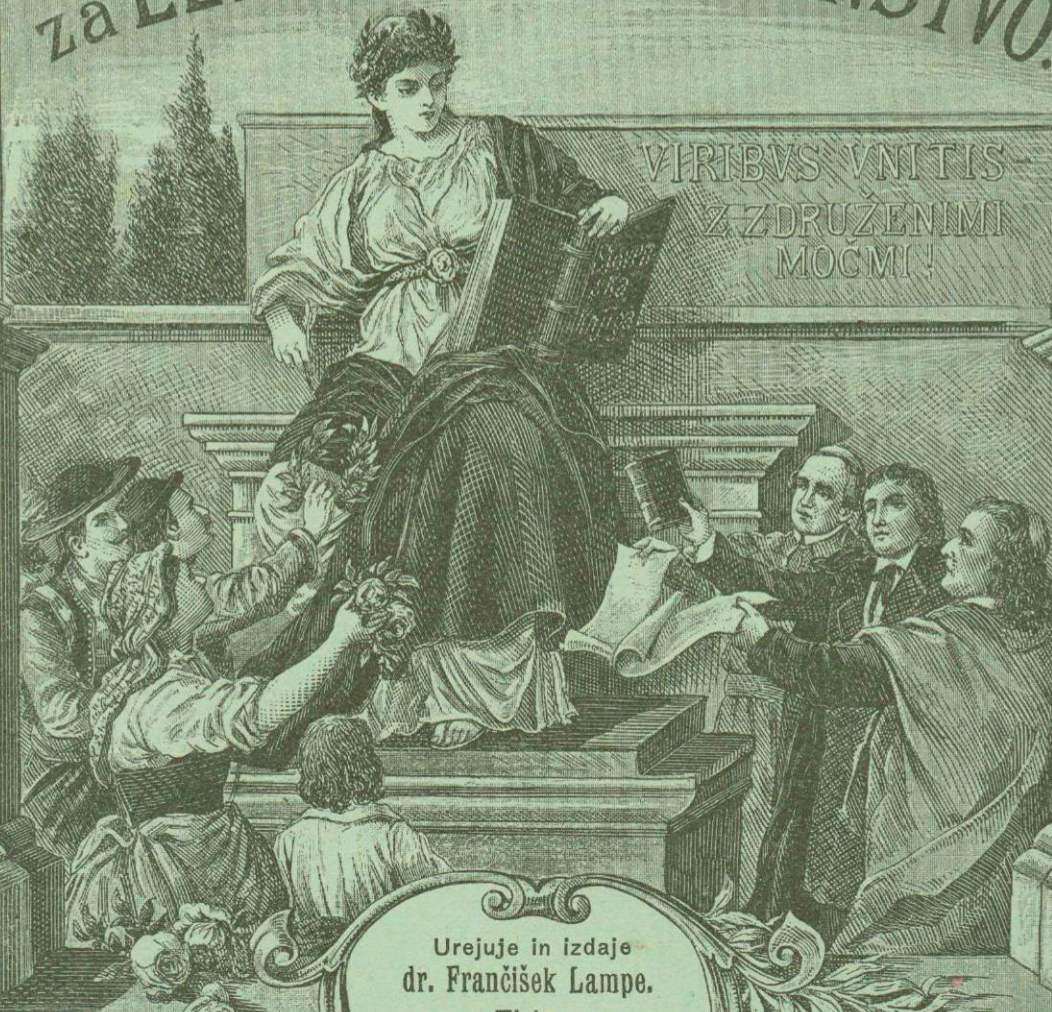
DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

za LEPOSLOVJE in ZNANSTVO.

Leto
IX.

Štev.
13.

VIRIBVS VNITIS
Z ZDRUŽENIMI
MOCMI!

Urejuje in izdaje
dr. Francišek Lampe.
Tiska
Katol. Tiskarna.

Vsebina 13. zvezka.

	Stran
1. Knez Ljudevit. Zložil A. Hribar. Najlepša pomlad. — Večni, hvala!	385
2. Najmlajši mojster. (Povest iz l. 1608.) Spisal Velimir. (Dalje.)	389
3. Materina obljuba. (Povest.) Spisal Dobrávec. (Dalje.)	394
4. Vzori in boji. Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben. (Dalje.)	397
5. Ptuj. (Krajepisno-zgodovinska črtica.) Spisal o. H. Šalamun. (Dalje.)	408
6. Človeško telo prozorno. Spisal dr. Simon Šubic	412
7. Kronanje ruskega carja v Moskvi. Spisal dr. Fr. L. (Konec.)	414
8. Književnost	416
Slovenska književnost. Biser-ljubav.	
9. Razne stvari	416
Iz belokranjskega besednega zaklada. Priobčil I. Šašelj. (Dalje.) — Zvezdo- slovni koledar za mesec mal. srpan.	
Na platnicah: Socijalni pomenki. (Dalje.)	

Slike.

1. Dolenjke v narodni noši	385
2. Kronanje ruskega carja	393
3. Blagoveščenski sobór v Kremlju	401
4. Granovitaja paláta v Kremlju	404
5. Car Nikolaj II.	408
6. Carski orel	408
7. Skleda za kruh in posodica za sol v pozdrav carju	409

Prošnja. Upravništvo vljudno in nujno prosi, da bi nekateri čislani naročniki poravnali že več let zaostalo naročnino.

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII. in VIII. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse letošnje (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišću. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Dolenjke v narodni noši.

Knez Ljudevit.

(Zložil A. Hribar.)

(Konec.)

Najlepša pomlad.

Že sedemdeseto in jedno je v gradi
Knez Varna dočakal zelenje pomladi;

Že sedemdesetkrat mu lipa cvetela,
Pod gradom v zelenji in cvetji duhtela;

Že sedemdesetkrat v zelenji in cvetji
Dol krški je gledal knez v mladem proletji;

Že sedemdesetkrat je slušal žerjave,
Ki speli nazaj so iz južne daljave:

A toliko zgodaj in nežno in milo
Zelenje pomladi še nikdar ni klilo;

In toliko bujna, zelena, cvetoča
Ni bila še lipa pod gradom rastoča;

In toliko cvetja, zelenja in trave,
Kot letos, ne pamtijo sive že glave.

In toliko petja in toliko ptičev,
Kot letos, ni bilo še slišati z gričev.

Pač dolgo že Varni je knezu življenje,
In mnogo prestati je moral trpljenje,

In roka mu trpke, nemile usode
Skrbi le delila je, bol in nezgode;

Srce mu le tuge je bivalo bolno,
In prvič je danes veselja mu polno.

Knez Varna slovenskih je knezov starosta,
Boril se prav mnogo za prava je prosta.

Na meču njegovem se berejo čini,
Ki ž njim se boril je v obran domovini.

O mnoga mu bila je borba viharna,
Pa slavno in srečno premagal je Varna.

In kadar se vračal po trdi je bitvi,
Vse slavo je klicalo k slavni vrnitvi.

In deve so šopke mu vile in vence,
Ko vragu otel je in rešil Slovence.

Na slavo so zlagali slavne mu speve,
Mladeniči peli so v dolu in deve.

In k slavnim so zmagam kresove palili,
In glasno v rogove pri kresih trobili.

In kneza ves narod detinsko je ljubil,
In knez je naródu, kar htel je, obljubil.

A sreče kot danes ni Varna okušal,
Ko slavno trobenje in speve je slušal.

Saj, kadar je Beda po dolu hodila,
Le redko se v dolu je grada ognila;

In dokler je veroval knez v sojenice,
Ni bivala hiša mu prosta krivice.

In dokler je veroval v stare bogove,
Le bridke in tužne užival je dnove.

A v sedemdeseti in prvi pomladi
Presrečen je Varna med svojimi v gradi.

Več mari mu niso zdaj stari bogovi,
Ker Varna uklonil se veri je novi.

Vojaštvu je Varna bil sina odgojil
In v zvezi s Panoncem je vojno podvojil.

Boril se je knežič s sovragi z večera,
Od katerih se vsiljala nova je vera.

A vrage so knežiču vojsko zmandrali,
In knežiča v ranah s seboj odpeljali.

In gradski očak mu je rane zacelil,
Poučil o Kristu ga, krst mu podelil.

In Svitozor vrne v domovje se svoje,
Pa več se ne briga za meč in za boje.

Prinesel je s sabo duhovno orožje:
Resnice nebeške in milosti božje.

Goreče poprime se dela in loti,
Da narod svoj mogel oteti bi zmoti.

Vesel je bil Varna, ko sin se je vrnil;
Ko čul, da kristjan je, ga Črt je zagrnjil.

In grozno je Varno pri srci bolelo,
Ko ljudstvo po dolu vse h Kozmi je vrelo.

In bridki postajali Varni so dnovi,
Ko v gajih so sami ostali bogovi.

In kadar po dolu povprek se je reklo,
Da Diva je s Kozmo, kako ga je speklo!

Proklel je uk novi, rotil je bogove,
In klical v osveto je črne duhove.

Zamišljen sedeval pri beli je mizi,
In modri ded Kozma ni priti smel blizi.

Ni priti smel blizi v očetove dvore,
Da novi ga veri dobiti ne more.

Opravljal je v gaji presveto daritev
In mnogo za Varno je molil molitev.

In mnoge je Diva solze pretočila
In zanj in za dragega mnogo molila.

Nebo se odprlo je prošnjam gorečim,
Poslalo pomoč je za Varno prosečim.

Priromal je z Gradeža sveti jim oče,
Ki ima srce za Slovencev težkoče.

Da ljubi Slovence, so Franki spoznali,
V prognanstvo očaka so v Carigrad slali.

In Fortunat z Gradeža v zali pomladi,
Pri Varni oglasi v vrhkrškem se gradi.

Prečudna so božje previdnosti pota,
Da zdravi slepota, odstranja se zmoti.

In Varna očakove svete nazore
Premišlja in tehta, nič reči ne more.

In da bi ubranil nebeške se vede,
Knez Varna je nima nobene besede.

In predno priplavajo z juga žerjavi,
Že drugo prepričanje Varni je v glavi.

In predno je v dolu jel gaj zeleneti,
Že v Varnini glavi resnica se sveti.

In predno na lipi so cveti pogнали,
Na krškem so gradu malike sežgali.

In predno bučele so prvič rojile,
Na gradu tri ovce za krst so prosile:

Knez Varna in Ljudevit, zet mu, in Diva,
Vsem v Kristusa vera je trdna in živa.

In h krstu krdela se zbirajo bojna
In množica ljudstva, nešteta, nebrojna.

V domači opravi, vsi beli, prtneni,
Ki vrlo pristojna vsem, dedu in ženi.

In stavijo žene na levi se strani,
Na desno stran Krke pa dedje so zbrani.

In dalje ob Krki pa kakor oblaki
Posavski in krški so zbrani junaki.

In polne so trate in polno podolje,
Kot divji golobi bi sedli na polje.

Cvetoče je polje zeleno okoli,
A lepši je narod klečoč tu, ko moli.

Obnebja nad njimi ne krije meglica,
A lepše se množici žarijo lica.

Vse gleda in sluša in upa in čaka,
Ko z grada jim družbica mala koraka.

Knez Varna in Ljudevit, Kozma in Diva,
In Fortunat z Gradeža z družbico biva.

Pak Fortunat stopi na skalo počasi,
Z mogočno, slovesno besedo se glasi:

„Národ moj, slovenski národ,
Slavnih dedov, slavni zárod!
Solza vre mi iz očes,
Ko ti ta pozdrav nebes
Prvič danes kličem todi:
Kristus Jezus hvaljen bodi!

Dolgo, dolgo v daljnem kraji
Vzdihal sem po rojstnem raji;
In ko ljudstvom vsem okrog
Že poznat je pravi Bog,
Bratje moji pa, Slovenci,
Vedno še so v zmote senci.

Pa kar Bog če, biti mora,
K meni slal je Svitozora.
Knežič vrli Varnin sin
Ranjen je dospel trpin.
Jaz ozdravil sem bolnika,
Vam sem slal ga svečenika.

Vas učil je, svoje brate,
Kaj je pravil, dobro znate.
Rabil ni nobenih sil,
Ko vam uke je delil;
In resnice večne, svete,
Bratje, so od vas vsprejete.

Uk, ki Bog ga sam oznanja,
Ki se pol sveta mu klanja,
Uk, ki Krist je zanj umrl,
S čudeži z nebes podprl,
Uk, ki grešnost posvečuje,
Vam ded Kozma oznanjuje.

Ne, ne iščimo tu sreče,
Vse na svetu je bežeče;
Smrt tu vlada in polom,
Nad oblaki naš je dom.
Potniki smo tu na cesti,
Miren dom je v večnem mesti.

Naj rožljajo boji glasno,
Krone, žezla, to je časno.
Duša več je kot teló,
Stvarjena je za nebó.
Najpoprej zato skrbimo,
Da te duše ne zgubimo!

Mene vaš sovrag preganja,
Ker se name rod naslanja,
Ljudevit, junaški knez:
Frank razrušil rad bi vez;
Ljudevit pač modro dela,
Da je skup Slovenska cela.

Zidal bodem vam trdnjave,
In gradove, vse priprave,
Ker imáte s Franki boj,
Da otmémo narod svoj.
Pa če Frank tu kri preлива,
Tega pač ni vera kriva.

Jaz sem bežen; nič ne škódi,
Da le bivam v svojem ródi
Isti najsvetejši dan,
Ko naš národ ves je zbran,
Da malike besje sleče,
In da Kristusa obleče.

Čudne so Slovencev zgodbe,
Čudnejše so božje sodbe;
Sklenil bil je večni Bog,
Da bo Kristov zemlje krog,
Združil en pastir da bóde
V jedno čedo vse naróde.

Vse je, brátje, dovršéno,
Zdaj pa kličem le še éno:
Čujte bratje me iz vrst,
Predno vam delí se krst:
Odgovárjajte mi jasno,
Kar vas vprašal bodem glasno.

„Vérujete vsi v Očeta?“
„Verujemo!“ de nešteta
Množica, da zagromí
Po dolini v vse strani.
„In spoznate tudi Sina?“
„Vsi spoznámo!“ dé družina.

„In v Duhá moči, modrósti,
Uma, svéta in kreposti,
Vérujete, narod moj?“
„Verujemo!“ kliče roj.
„Hóčete li krst prejeti?“
„Hočemo, naš oče sveti!“

Várno sin z vodó oblíva,
Joahima ga nazíva.
Še oblije glavi dvé,
Vsaki drugo dá imé:
Jožef Ljudevit se zóve,
In Marija Diva slóve.

In zgrmijo vrste róda
Po bregéh, kjer teče vóda:
Snežno beli rod klečí,
Sólze toči iz očí;
Svečenika dva po vrsti,
Vsak ob jednom bregu krsti.

Minulo je krsta deljenje presveto,
In srečno je ljudstvo, in čisto, oteto.

Raduje se narod in srečo napíva,
Ker je poročila s Panoncem se Diva.

A drugo veselje še v krškem je gradi:
Poróka vrši se v cvetoči pomladi.

Raduje se narod, ker danes celoten
Postal je po veri in rodu jednoten.

Ko v gradu poroka se knežja praznuje,
Pod gradom se vojska in narod raduje.

Slovenci pogum vam, prostost vam in dika,
Dnes ste dobili dva vrla vodnika:

Raduje se narod slovenski nešteti,
Ker v Kristovo čedo so danes vsprejeti.

Ded Kozma vas s kruhom nebeškim bo hranil,
Knez Ljudevit dom pred sovražnikom branil.

Večni, hvala!

Hvala Tebi, hvala, Večni,
Danes peva narod srečni,
Da i nas ovčic ne zabiš,
Ljubeznivo k sebi vabiš.

Hvala, Večni, ki Slovence
Vzbudil si iz zmot in sence,
Solnce jim prižgal resnice,
Pahnil bese si v tamnice.

Zri, o Bog, z nebes visocih
I po svojih nas otrocih,
Čuvaj nas vojské in boja,
Oče si, mi deca tvoja.

Hvala, Večni, ki nas reve,
Tudi vzal si v svoje hleve.
Tudi naš pastir češ biti,
Hočeš tudi nas voditi.

Na mogočnem Bog prestoli,
Da bi Tebe v Krškem doli
Nikdar narod ne pozabil,
Ker si k sebi ga povabil.

Tvoja so nebesa širna,
Tvoja zemlja je nemirna,
A ne pusti, da z nemiri
Se sovrag pri nas šopiri.

Hvala večni, ki za bore
Nas pripravil si prostore;
Ki za nas si htel trpeti,
Tudi k sebi nas imeti.

Prišla je resnica zlata
Od očaka Fortunata,
Čula se je sveta veda
Po besedah Kozme deda.

Mržnjo vso od nas pogubi,
Narod naš naj Tebe ljubi;
Naj v ljubezni bode s Tabo,
V slogi bratovski med sabo!

* * *

Ded Morán stoji na skali,
Kjer Perunu kres se pali:
Pesem mu je pribobnela
Na uho na dno globela;
Brzo splezal je v višavo,
Da ogleda si nižavo.

Starec dobrega je sluha,
Ko priveja mu na uha
Slavospev o večnem Bogi,
Zašibita se mu nogi.
Ko o zgodbi se ovesti,
Biti več mu ni na mesti.

In zdaj gleda, gleda, sluša —
V dno se starcu stresa duša.
Jeze stiskajo se usta,
Škrta, siče in robusta;
Prste v pest trdnostno spaja,
Kri po žilah mu zastaja.

In hiti z obžgane skale,
Kot bi ga nevilhte gnale,
In hiti na dno globela,
Kjer je skala začrnela,
In na skali je gromada,
Sam že sto jo let si sklada.

Svetega si ognja vzame,
In prižge povoslo slame.
Ogenj sveti skup postrže,
Sveto knjigo v plamen vrže.
Na gromado se pomakne,
In v gromado plam podtakne . . .

Najmlajši mojster.

(Povest iz leta 1608. — Spisal Velimir.)

(Dalje.)

IX.

Grabnar mlajši je bil silno slabe volje tisti dan po obravnavi pekarice Tramterice. Togatil se je nad mestnimi očeti, ki so naredili tako sramoto njegovi izvoljenki. Ni pričakoval, da bo njegova sodna izjava imela tako slabe posledice za njegovo Špelico. Ni imel obstanka in hodil je od gostilne do gostilne ter pil, kar mu je prišlo na vrsto. Vendar ljubezen se mu ni ohladila, in premišljal je, kako bi Špelicino kaznen čim najhitreje zavil v temo pozabljivosti.

Ni pa tako mislil njegov oče. Odkar je vratarjevo stričnico z veliko metlo vodil po velikem trgu, ohladil se je za njeno osebo, in nič več ni mislil na to, da bi bila ona nevesta v hiši. Ko sta zvečer sedela s sinom pri večerji, ni okusil sin skromne jedi, a tudi oče je le parkrat porinil leseno žlico v globoko skledo.

„No, le nikar naj ti ne blodi več ta deklina po glavi. Saj sedaj spoznaš, da tako babišče ni za našo hišo“, izpregovori stari Grabnar.

„Oče, ne morem. Kar sem sklenil, to bom držal. Če ji mestni očetje še sedemkrat ukažejo trg pometati, jaz je ne pustim in je ne.“

Oče ni pričakoval tako odločnega odgovora. Sin pa je nadaljeval:

„Kaj menite, oče, kdo neki je predlagal Špelici tako kaznen?“

„Kar sklepajo mestni očetje, ne smejo povedati nikomur. Zato tudi jaz nisem tega zvedel in ne bom, in ko bi tudi slišal, ne smem takih skrivnostij drugim trobiti na uho. Služba je služba.“

„Meni se pa vse tako zdi, da je to storil stari lisjak Kumberg. Saj drugi očetje niso tako nespametni, in Cividatorkina Tekla je tudi nekako tako sodila. Ona pa vse take stvari ugane, ker posluša vedno Kumberga in njegove tovariše v svoji gostilni.“

„Pustiva to, sin moj! Kar je, je! Brzdaj svoj jezik in ne trosi okrog takih rečij, zakaj jaz sem rotovski hlapec, in tebe tudi kaj takega čaka. To ti pa rečem, da si vratarjevo dekle kar izbij iz glave, če nečeš svojega starega očeta pahniti v žalost in sramoto.“

„Ne morem, ljubi oče! Grem pa k Cividatorki in povem Špelici, naj popusti službo pri Lahinji, kjer se bodo le pivci norčevali iz nje. Bolje je, da si poišče druge službe, kjer

ostane skrita, dokler se njena kaznen nekoliko ne pozabi. Še bolje pa bi bilo, ko bi se midva kar vzela. Kaj menite, oče?“

„Ne kvasi mi tega, česar ne morem več slišati. Prej pač, prej, a sedaj ne! Pusti deklino in ne hodi nocoj od doma. Razburjen si in lahko še sebi kaj nakoplješ na glavo.“

„Ne morem drugače; z Bogom, oče!“

In sin si pokrije klobuk ter odide iz hiše. Mati je zaklicala za sinom iz kuhinje, toda sin je bil že na ulici.

Grabnar si je želel neveste v hišo. Zakaj žena se mu je bila postarala, sam je bil malo doma, v hiši pa je bilo treba skrbne in delavne gospodinje. Zato nočni čuvaj ni bil zoper sinovo ženitev s Špelico, in že predpustom bi se bila po njegovi želji Špelica sukala za Grabnarjevim ognjiščem. Tako pa je — kakor vemo — vicedomski vratar zaviral možitev svoje stričnice in rad je ponagajal svojemu staremu tekmeču, kakor je ta še rajši metal polena pod noge samcu Luki Košici. Grabnarjev sin je bil hude krvi in se je rad pretepeval z mesarskimi pomočniki in študenti. Dasi je bil sicer priden in pošten, vendar se je bojaželjna njegova narava dostikrat maščevala nad njim. Zato pa je stari čuvaj tem bolj silil sina spraviti pod zakonski jarem, češ, potlej bo konec njegovih junastev po ulicah in gostilnah.

A sedaj se je mestni čuvaj hipoma izpremenil v svojih nazorih o vratarjevi Špelici. Dostikrat jo je poprej skrivaje opazoval pri mestnem vodnjaku na Starem trgu ali v Cividatorkini gostilni in prišel je do prepričanja, da ni napačno dekle in da obeta biti dobra naslednica njegove žene. Da pa je pred sodnikom tako zmedeno pričala in oporekala sami sebi, to se staremu poštenjaku ni zdelo ugodno znamenje, in njena kaznen ostane na veke zapisana na njenem čelu.

Drugačnih mislij je bil sin. Imel je Špelico za blago devičico in pridno deklico. Sodil je še ljudi bolj ugodno, kakor njegov oče, ki je rad omenjal: kar mačka rodi, miši lovi. Ako je stric podkupljiv in veternjaški, tedaj mu mora tudi njegova gojenka Špelica biti sorodne nravi. Ljudij vratarjevega cepa pa ne bi maral gledati pod svojo streho.

Tam pri Cividatorki je bilo pivcev polno omizje tisto soboto večer. Pri mizi so sedel;

nam stari znanci; a bilo je tudi več drugih, ki so bili prišli poslušat modrovanje pekarja Lichtenberga, norčevanje mojstra Kumberga in umnost črevljarja Žlebnika. Srečo so voščili pekarju, ker se je njegovi hčeri tako dobro izteklo, častitali mojstru Matiji, ki je nedolžno Suzano tako vrlo zagovarjal, in popraševali starega Kumberga, ali je videl, kako je Špelica trg pometala?

„Gospodje! Resnica pride na dan in nedolžnost se izkusi v potrpljenju. Ali niso bili zadnji dnevi za Lichtenbergovo hišo polni bridkosti in bolečin, a sedaj je zmaga tem sijajnejša in veselje tem večje? Zato dvignimo svoje majolike ter napijmo mojstru Lichtenbergu in njegovi hčeri, pekarici Tramterici, in zakličimo gro-movit ‚vivat!‘“

Tako je napil najmlajši mojster pekarju, in zveneč in kričeč „vivat!“ se je razlegal po dolgi sobi.

Ko pa se je krik polegel, vstane Kumberg:

„Spoštovani mojstri in prijatelji spoštovane dolenjske kapljice! Ko smo volili poprej predsednika današnji vinski zadrugi, doletela je mene čast ‚očeta‘. Kot vinski mojster pa moram pred vsem gledati na čast naše zadruge. To čast pa je rušil mojster Matija s tem, da je napil mojstru Lichtenbergu za srečni izid hčerine obravnave, pozabil pa je napiti najprvo sebi, ker je on največ kriv Tramteričine oprostivte. Zato ga obsodim jaz kot predsednik vinarske zadruge, da mora izpiti ‚ex‘ majoliko črnega terana.“

Glasan smeh je sledil Kumbergovim besedam, in takoj je Tekla postregla s kraškim teranom. Za Žlebnika pa je bila ta obsodba dokaj huda. Branil se je izprazniti do dna svojo majoliko, toda tovariši so ga držali kakor živinče, kateremu vlivajo zdravila v goltanec. Zvršil je mojster Matija svojo kazen, a po glavi so mu začeli vršati čudne vrste čmrlji, ki so se zaganjali ob čelo liki sovražniki ob mestno ozidje.

„Signora Cividatore, kje pa imate novo natakario? Škoda zanjo; za deklo bi bila bolja, ker zna tako dobro pometati!“ oglasi se pekarski mojster.

„E, signora Lichtenberg! Špelica je še sinoči pobrala svoje cunje ter odšla drugam“, odgovarja gostilničarka.

„Vicedomski vratar jo ima zopet pod svojo streho“, pojasnil je Matija Žlebnik. „Vsaj tako je pravil moj brat.“

„Ej, Košica potrebuje gospodinje. Toda ne ve se, kaj poreče Grabnarjev sin“ zine mojster Kumberg ter pogleda na mladega Grabnarja, ki je sedel sam v drugem kotu izbe.

Grabnar si je grizel rdeče ustnice, toda premagal se je. Beseda očetova mu je obtičala v

srcu. Z mestnimi očeti se ni šaliti, mislil si je. Zato vstane, plača in odide.

Saj ura se je pomikala na deveto, in ob tej uri so morale biti gostilne po mestu zaprte. Tudi mojster Matija je kmalu odnesel peté. Vinski duhovi so ga gnali na mrzlo ozračje.

Grabnarjev sin je izginil proti vicedomskim vratom, Žlebnik pa je doma slonel še precěj časa na svojem hodniku ter gledal na leseni pomol onstran vode. A Lichtenberga in Kumberga je mestni sluga Andrej Sova spremil iz Cividatorkine gostilne.

Moža sta dobre volje pozdravila svoji ženski, Sova pa je šel s svojim kratkim mečem na ponočni lov. Še se mu je poznal obrunek na levi roki za rano, katero mu je bil zadal študent, in posebno željo je imel, maščevati se nad nagajivimi sinovi kolegijske muze.

Krene jo proti vicedomskim vratom. Dasi je mesec svetil, vendar v tistem kotu ni bilo radi visokih hiš in še višjih vrat dosti svetlobe. Zato je Sova menil, da bo tamkaj kaj za njegove koščene roke.

Kmalu zagleda tam za stolpom človeško podobo, ki se je pomikala previdno ob Ljubljani. Postoji in posluša. Predno pa ukrene svoj vojni načrt, izginila je podoba, kakor bi se udrla v tla. Iztikal je za vogli, a ničesar ni našel. Ko bi bil veroval v strahove, menil bi bil, da je sam povodni mož Trdoglav. Toda kaj takega ni bilo slugi v mislih.

Ko pa se tako ozira krog sebe, zapazi pri vratih nekaj, kar se je premikalo. Skokoma zleti za živim predmetom in z dolgo desnico seže po nočni podobi. Ta zaječi in zastoče:

„Pustite me, jaz sem.“

„Kdo si ti? Kaj misliš, da te bom šele ugibal?“

„O božja Pomagalka!“ vzklikne vratarjeva Špelica.

Sova pa jo je zgrabil za drobne ročice ter jo tiral proti Črevljarskemu mostu.

„Izpustite me, saj nisem zločinka.“

„Ptičica si, ptičica, ki pa nimaš ptičnice. Jaz pa ti jo že poskrbim. Ali ne veš, da je ostro prepovedano takim deklicam ob ti uri klatiti se po mestnih ulicah?“

„Saj nisem nič storila!“

„To bomo videli. Povodni mož te menda ni klical v svoj stekleni grad?“ ponorčuje se mestni sluga in pred vrati visoke Tranče postane s svojim plenom. Ječar se je razveselil ponočnega obiska, in Špelica je prenočila na Tranči.

Sova je ponosno stopal po Velikem trgu ter zjutraj na vse zgodaj naznanil dogodek mestnemu sodniku.

Tam na Črevljarskem mostu pa je stal za kramarsko lopo Grabnarjev sin ter stiskajoč pesti zrl za nesrečno ptičico.

X.

Ko se je na cvetno nedeljo razvedelo po mestu, da je Špelica zaprta na Tranči, odpravil se je Žlebnikov brat Gregor do vicedomskega vratarja. Škiljasta Špelica z drobnim obrazom in prikupljivim vedenjem je tudi mlademu Žlebniku nekoliko prirastla v srce. Zato se je zanimal za ubogo deklico in šel poprašat Luko Košico, kaj je zopet pregrešila njegova stričnica.

„Kar k vicedomu pojdite, stric!“ prigovarjal mu je premeteni Žlebnik. „Pri mestnih očetih tako ne najdete milosti. Le pomislite, kaj so storili z ubogo Špelico! Vdovo Tramterico bi bili morali kaznovati, sedaj pa so deklico po nedolžnem. To je nezaslišano!“

„Prav praviš, dobri Grogec! Saj . . . jaz . . . kar nič ne vem, ali je kaj pregrešila moja deklina? Poprej moram pozvedeti.“

„No, to ste pač slišali, da Grabnarjev Gropa ne mara več zanjo?“ začne Žlebnik vodo navajati na svoj malin.

„E-e, nisem slišal. Pa je ni vreden. Ne dam mu je, ne, ko bi jo hotel celó v tron posaditi. Jaz in Grabnar ne greva v jeden koš.“

„Kar do vicedoma, stric! Jaz vam hočem pomagati. Danes ni tako nič, ker je nedelja. Torej jutri! Z Bogom!“

Komaj pa je odšel Žlebnikov brat, že prikoraka po stopnicah Grabnarjev sin.

„Prav je, da si prišel, prav, dragi moj Gropa! Take bridkosti prihajajo na mojo grešno dušo, da že ne vem, kje se mi drži glava?“

„Nič se ne bojte, Košica! Ako je mojster Žlebnik izpeljal iz zapora svojo lisičico, izvodil bom tudi jaz iz Tranče svojo golobičico.“

„Eh, ne vem, kako bo? Najrajši bi pri Cividatorki ležal pod velikim sodom in držal svoja usta toliko časa pod pipo, dokler ne bi zaspal za vselej.“

„Ne govorite tako, stric! Ni še vse izgubljeno. Jaz pojdem takoj jutri k vicedomu in potožim mu vse, kako se godi s pravico na rotovžu.“

„Ta je pametna, Gropa! A kdo ti je posadil to misel v glavo?“

„Ne skrbite za to, Luka Košica! Ko sem sinoči šel ob Ljubljani, zagledam vašo Špelico, ko je zajemala vodo. Takoj stopim k njej ter jo poprašam, kako in kaj. Pomeniva se hitro za najino bodočnost, jaz odrinem domov, Špelica pa tudi. No, pa saj veste gotovo sami, kdaj je šla po vodo.“

„Bilo je že pozno, res je. Mraz mi je bilo in rekel sem, da mi pristavi nekoliko prežganke, katero imam tako rad. Ker pa ni bilo nič vode doma, šla je ponjo.“

„Dobro!“ nadaljeval je Grabnar. „Ko pa je Špelica nesla vodo domov, prilomastil je mestni birič Sova in tebi nič, meni nič jo je zgrabil ter tiral na Trančo.“

„In ti je nisi branil?“

„Kako? Ko sta bila že na mostu, začujem neko ječanje ter se obrnem. Hitro stečem za njima, a predno sem ju došel, že so se zaprla vrata za njo. Tako je bilo in ne drugače, Luka Košica.“

„Eh, eh, kaj me obiskuje vse na stara leta! Ali je meni tega treba?“

„Torej kar napravite se jutri k vicedomu. Dober mož je in rad se potegne za zatirance.“

„Misliš, da bi šel jaz sam?“

„Bolj prav je tako.“

„Saj res. Jaz kot vicedomski vratar imam tudi nekaj več veljave pri cesarski gospóski.“

„Dobro opravite“, reče še Grabnar ter odide.

Luka Košica ni slutil, kaj si nakoplje na glavo pri mestni gospóski, ako gre pravice iskat zunaj mestnih vrat. Celi dan je premišljal, kako bo govoril pred vicedomom; ni šel nikamor od doma, celó pri Cividatorki ga ni bilo. Sam si je nekaj izkuhal ter žulil žgano medico. Še sveto mašo je ta dan izpustil.

Ko pa se veliki ponedeljek odpró vrata pred vicedomskim poslopjem, zglesi se Luka Košica, praznično opravljen, pri vicedomskem slugi. Ta ga pogleda od vrha do tal, oko pa mu naposled obvisi na višnjevkastem nosu.

„Kaj ste prišli vtikat svoj nos v našo hišo?“

„Premilostni gospod! Rad bi se pritožil nad mestno gosposko, ker mi je brez vzroka zaprla stričnico, mojo jedino oporo na stara leta.“

Vicedomski sluga je takoj izpremenil svoje strogo obličje. Ugajalo mu je, da ga je Košica naslovil s premilostnim gospodom, in rad je šel vselej povedat svojemu visokemu gospodu, ako se je prišel kak Ljubljančan pritožiti čez mestno gosposko. Zato reče Košici, naj počaka pri vratih, ter gre naznaniti vratarjev prihod.

Vicedom Filip Kobencelj je bil mogočen in odločen mož. Rad je sprejemal meščane, ki so mu prišli potožiti. Saj je bila ravnó to njegova služba, da je kot cesarski služabnik branil meščanske pravice ter čuval nad postavami. Zato se ne smemo čuditi, da je prijazno sprejel zaničevanega vratarja ter pozorno poslušal, kaj se je zgodilo ž njegovo Špelico. Bil je nekaj časa sèm oseben sovražnik mestnega sodnika

Ahacija Amšlja, in zato je še posebno rad poslušal, ako je kdo grajal postopanje sodnikovo.

Ko Košica dokonča svoj ne ravno kratki govor, med katerim se je vicedom večkrat nasmehnil, slišal je ta-le kratki odgovor:

„Le pojdite domov! Zvečer vam bo že Špelica večerjo kuhala.“

Silno vesel je bil vicedomski vratar. Z gospodom Kobenceljem še ni govoril v svojem življenju. Vrh tega pa je tako dobro opravil. Kar tekel je čez most v svoj stolp.

Vicedom Filip Kobencelj pa je sedel k mizi in napisal „čislnemu magistratu“ ta-le ukaz:

„Zapovem“ mestnemu sodniku, da takoj izpusti iz zapore deklico Špelico. Ako tega ne stori, kaznoval ga bom s sto cekini; tudi mu pretim, da ga dam zapreti pod stopnice v ječo.

Kobenzel.

Kakor strela z jasnega je zadel ta ukaz mestnega sodnika, ko mu ga je vročil vicedomski sluga. V dno svoje duše je bil užaljen, zlasti zato, ker mu je vicedom pretil s tisto ječo, kamor so zapirali le tatove in velike zločince. Na mizo položi drobni dopis, sede ter napiše mestnemu županu Soncu naznanilo, da odloži svoje dostojanstvo za tako dolgo, dokler magistrat ne dobode za njegovo razžalitev primerne zadoščenja od vicedoma Filipa Kobencelja. Priloži vicedomov dopis ter odpošlje vse to županu, ki je takoj sklical ves mestni svet.

Ves rotovž je bil po koncu. Župan ni samo poklical k seji dvanajstakov in štiriindvajsetakov, ampak tudi občino, ki je štela 64 mož.

Ko pa je prišlo do obravnave, ni bilo sodnika. Poslali so na dom ponj, a ni ga bilo doma, in tudi domači niso vedeli povedati, kje tičí. Iskali so sodnika pri sorodnikih in znancih po celem mestu, a niso ga mogli zalotiti.

Mestni očetje so radi tega preložili sejo na drugi dan.

Ko pa so mestni služabniki iskali Ahacija Amšlja po mestu, tedaj so zvedeli marsikaj, kar je prišlo tudi na ušesa mestnih svetovalcev. Tam pri gostilničarju Vodopivcu je baje zabavljaj dokaj robato nad sodniškim stanom in izdal marsikatero skrivnosti, katere so se pri

mestnih sejah jako visoko cenile in najnatančneje varovale.

Ahacij Amšelj je vedel, da ne bo dobro zanj, slišavši, da je tudi občina klicana k seji. Občina pa je bila nekako zastopništvo meščanskih koristij nasproti mestni gosposki. Zato se je izognil seji ter rajši zabavljaj po gostilnah nad mestnim starejšinstvom.

Ni čuda, da so mestni svetovalci drugi dan sklepali brez sodnika in sklenili, da ne marajo več trpeti Ahacija Amšlja med seboj, in da on nima več sej napovedovati. O sv. Jakopu pa bodo že pokazali, kako oblast ima občina nad mestnim sodnikom. Takrat so namreč volili novega sodnika.

Vendar pa so ukrenili, da pošljejo drugi dan močno deputacijo z advokatom na čelu do vicedoma.

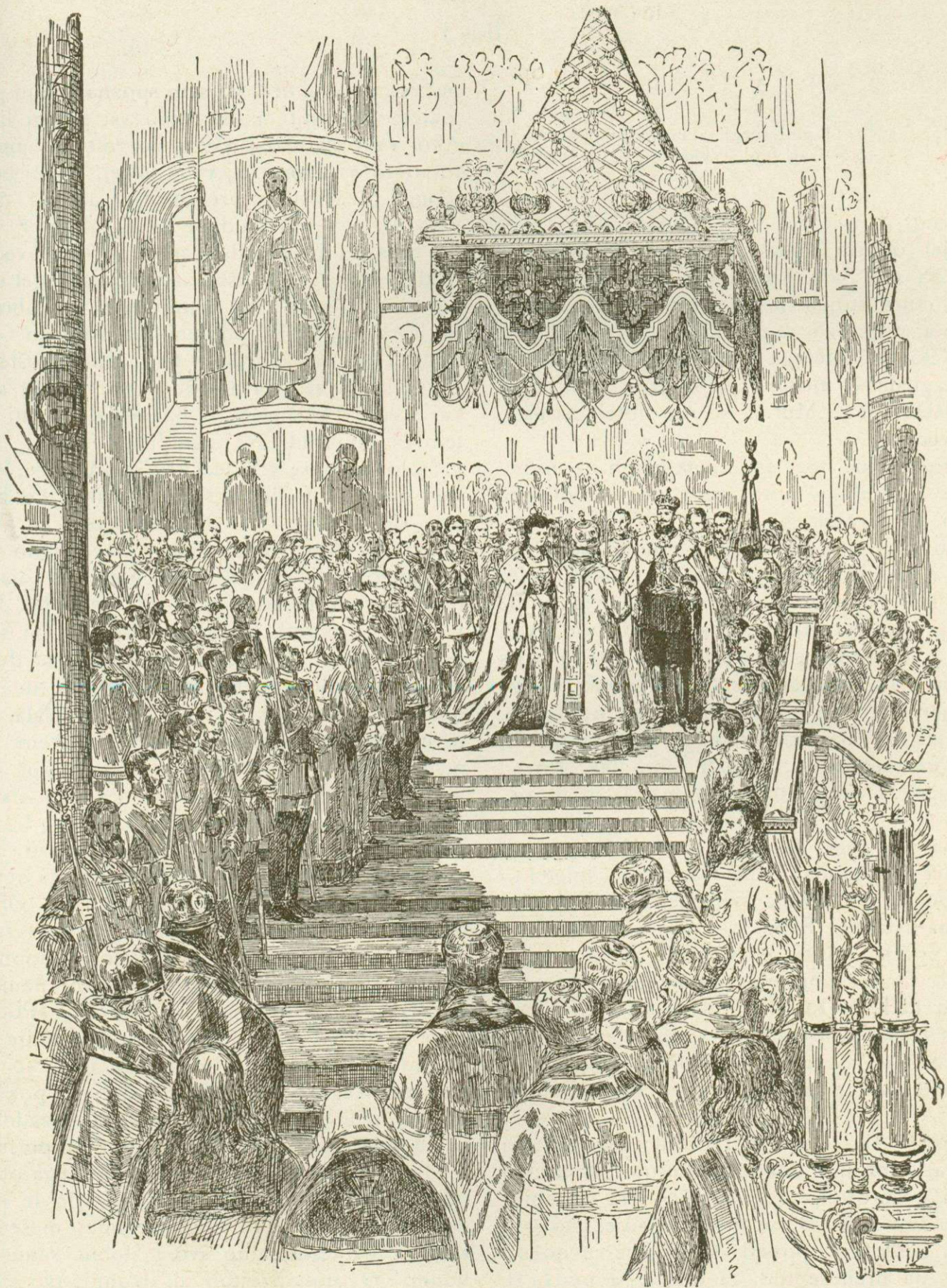
Pikro so očitali očetje visokemu gospodu, koliko kvare dela mestu, ker sega v njegove pravice. Pretili so mu celó, da pošljejo obilno poslanstvo do samega presvetlega cesarja, ako bo še nadalje tako postopal. Naposled pa izrekó, da takih ukazov ne bodo izpolnjevali nikdar, kakoršen je bil zadnji na slavni magistrat.

Vicedom Filip Kobencelj je bil zadovoljen, da so mestni očetje s sodnikom tako postopali, in zato jim je pokazal takoj prijaznejše lice, kakor bi ga bil pokazal mestnemu sodniku Amšlju. Nekoliko se je pa tudi zbal grožnje magistratove, da ga bodo tožili pri presvetlem cesarju. Zato jim je obljubil, da hoče varovati čast mestnega magistrata, a zadnjega svojega povelja pa ne more preklicati, ker je pravično.

Nič prav zadovoljna se je vrnila deputacija na rotovž, kjer je takoj sklenila, odstaviti vratarja Luko Košico pri vicedomskih vratih. Gregor Grabnar je že dosti pritožeb nanosil o vicedomskem vratarju, in sedaj je ravno prilika, da se mu odpové služba. Toda Matija Žlebnik se je zanj potegnil. Izjavil je, da se službe vratarjev oddajajo ob novem letu, in do tega časa je treba počakati. Vrh tega je Košica že star in nadložen in za kaj drugega potem tako ne bo, kakor za meščansko bólnico. Torej bi mesto le sebi škodilo, vratarju pa ustreglo, ako se mu služba odpové. Večina je tudi pritrdila Žlebnikovemu nasvetu.

Jednoglasno pa je deputacija ukrenila, da se Špelica ne izpusti iz zapore na vicedomov dopis.

(Dalje.)

Kronanje ruskega carja.

Materina obljava.

(Povest. — Spisal *Dobrávec.*)

(Dalje.)

V.

Bedni sužnji večnega smo sklepa,
Vsak hip veselja plačaj ura tožna.

A. M.

Drugi dan je šel Josip mimo Sašine sobe in videl odprta vrata. Pogledal je noter, in videč, da sedi Saša pri mizi in gleda zamišljeno skozi okno, stopal je po prstih k njej ter jo lahkoma prijel za rame. Saša se plaho ozre kakor človek, katerega smo zasačili pri tatvini, toda zagledavši njega, zjasnilo se ji je hipoma lice. Rekla je: „Morda si me hotel ostrašiti, nagajivec!“

Josip pa ni poslušal nikakoršnih okoliščin, marveč zgrabil — kakor pravimo — volka za vrat in jo vprašal:

„Povej, no, kako je bilo ondaj, ko si se vozila iz Aleksandrije z menoj v naše kraje! Čegav sin je padel v vodo: Stegojev ali tvoj? Hribarjev mešetar mi je včeraj razložil vso stvar. On je tudi trdil, da te je slišal, ko si ti to sama govorila v italijanskem jeziku. Lahko še pokaže kraj, kjer si to govorila sebi in malemu detetu, katero si nazvala tedaj svojega sina, in ta sin sem brez vsakoršnih dokazil samo jaz. Povej, Saša, prej te ne pustim: kdo laže — ti ali mešetar?“

Saša je čutila, da je izdana. V srcu se je jezila na Janeza, da je tako nerodno spletel to dogodbo, ki je navzlic svoji nerodnosti vendar podobna resnici. Sam vrag je moral biti pri takem početju. Saša je zopet uporabila skrajno sredstvo ženske obrambe: potok solz se ji je udrl po licih. A Josip ni bil danes zadovoljen samo s tem. Trdovratno je čakal, da so se posušile. Sašine še vedno lepe oči so ga prijazno pogledale, on je pa stopil pred njo odločno, rekši:

„Saša! Ako sem jaz res oni nesrečnik, ki je moral s ptujim imenom in ptujim denarjem dovršiti osmi gimnazijski razred — še več: preživeti malone vse dosedanje življenje, ako sem jaz oni nesrečnik, povej! Moje srce je dovolj močno, da prenese tudi ta udarec, a midva se morava spraviti od todi in pošteno živeti in pošteno varčevati, da nekega dné vsaj jaz stopim pred obličje svojih sedanjih dobrotnikov in porečem: Tukaj sem, to-le sem prihranil, da poravnam vsaj del onega brezmejnega dolga, katerega sem napravil od svojega nežnega detinstva

pa vse do one ure, ko sem spoznal svojo pravo mater. Oprostite ji, saj smo vsi grešni ljudje. Ako vam za sedaj vsega povrniti ne morem, to in to vračam; naj vam dotlej, ko mi bo več mogoče, zadostuje prepričanje, da vaš denar, vaša skrb in vaš trud ni bil izgubljen.“

Saša ga je gledala, kakor bi ji pripovedoval te zlate besede in moške načrte sam angel varih. Ko bi ne bila že prej sama pripravila obrambe po lastnih, že dolgo odmenjenih osnovah — hudo delci so previdnejši v tem kakor poštenjaki — vrgla bi se bila Josipu v naročje in sreča, kaj sreča? Pol nebes bi bila videla hkrati. A s tem bi bilo tudi vse izgubljeno.

„Josip, ti si vrl dečko“, je začela. „Veseli me, da sem došla takšnega junaka; ko bi bil moj sin — verjemi — bila bi presrečna. Vsaki materi so dobri otroci čast in slava. Ono stvar, po kateri te je speljal na led mešetar, pojasnim ti v kratkih besedah tako-le: Hribarjev Janez bi me rad očrnil, pa me ne bo. — Ti si bil mojemu sinku, ki počiva v Bogu že nad dvajset let, jako podoben. To sem povedala tudi tvoji materi v Aleksandriji, ko me je vprašala, če bi te hotela vzgojevati doma na Slovenskem. Resnično sem te tudi vedno ljubila kakor svoje lastno dete. Med potoma sem res stopila s parnika in pogledala svoje rojstno mesto K., kjer sem našla tudi svoje dete, a malo živo. Pred mojim odhodom ga je pograbila nevarna otroška bolezen in jaz sem mu zatisnila oči. Oh, ta očesca, nikoli več jih ne zabim! Njegov zadnji pogled mi ne pojde nikdar več iz spomina. Moj ubogi Ivanko! Ko sem s solzami namočila njegov grob, potovala sem naprej v Potočje. Ako še sumiš, piši uradu mestne župnije v K. in vprašaj, kako se je imenovalo in kako se je pisalo ter čegavo je bilo dete, katero so pokopali dné 14. mal. travna l. 18 . . ; ako ti ne zadostuje še to, piši materi v Aleksandrijo in vprašaj, če je ona pet let pozneje obiskala svojega otroka tukaj-le na tvojem domu, ali je bilo le ptuje dete; in slednjič, ako rajši verjameš mešetarju, ki ti je natvezel samo svoje zlobne sanje, slobodno! O moji zvestobi ni dvomila tvoja mati celih dvajset let in še več: ti pa dvomiš samo vsled govorjenja onega zapravljičca. Zato: vprašaj ga rajši — saj lahko vprašaš, moj Josip, — kako se je nazivalo moje dete. Če res kaj vé, ti pové; ako pa ne pové, spoznaš, da je lažnivec. Tako je, moj gospod Josip! Sedaj sem priletna in

nihče več ne poštevam, da sem za vas storila več kakor lastna vaša mati. Da, sedaj bi me radi zapodili od hiše, to vem. O, jaz reva, izgubljena na svetu . . .“

Stvar je uspela izvrstno.

Seveda: materine solze, materin pogled in materina beseda zmore vse pri lastnem otroku. Kje si, ki bi se ustavljal temu? Užaljena čast vojaka Korijolana se je pred samimi rimskimi vrati morala umakniti materinim solzam. Tudi Josipu je bilo žal, da se je Saša solzila, žal mu je bilo, da čuti, kako nehvaležno jo mislijo spraviti od hiše. Najrajši bi jo bil objel kot otrok z obema rokama okolu vratú in dejal:

„Ne bodi huda, saj si ti vedno moja dobra Saša“

Josip ni mogel drugače kakor verjeti Saši. Niti z mazincem ni več krenil, da bi se osvedočil o resnici njenih besed. Ogibal se je mešetarja, najrajši samotaril s knjigo v roki ob vodi, občeval samo s preprostim ljudstvom, le redkokedaj je zopet krenil med prejšnje znance. Premišljal je, kaj je že vse bral v romanih o sličnih siromakih, kakor bi bil tudi on, ko bi veljale mešetarjeve sumnje, in v svoji notranjosti je čutil neko neskladnost, nekakšen nemir, ki mu je bil popolnoma neumljiv. Čim bolj se je trudil, da bi ga pregnal, tem živeje je spoznaval, da to ni mogoče. Proti temu mu je bilo jedino zdravilo poštene študije, resno delo. Zato je bil Josip Stegoj med prvimi dijaki, ki so se to leto vpisali na dunajski univerzi.

Josipu Stegoju se ni bilo treba boriti s sitnostmi in skrbmi v velikem mestu, lahko je širil svoje znanje ne samo v izbrani stroki, marveč tudi v drugih vedah. Obiskoval je muzeje, knjižnice, razne zbirke, družil se z odličnimi možmi in kmalu zaslovel med rojaki in sošolci kot bistra glava in bogataš.

Tisto zimo potem so krožile v Potočju in okolici najrazličnejše govorice o mladem Stegoju in njegovi materi — nekdanji Kalinovi Zalici, ki se je baje izgubila po svetu, da ne vé za njo niti njen oče. Hribarjev Janez je trdil svojo, tovariši so ga pa dražili, kdaj začne zopet od Zalice dobivati denarjev.

„Počakajte“, tolažil jih je mešetar, „kar še ni bilo, bo še lahko. Riht ajh!“

Ženske so govorile, da je menda Saša nekje pobrala dete, ko je Stegojevo padlo v vodo, samo da si je ohranila dobro službo. Moški so ugibali, da mora biti Saša silno premetena ženska, ker je znala tako srečno poravnati nezgodo in s tem utolažiti Zaličino žalost ali pa — tako je pela druga struna — je Zalica samo zato poslala otroka iz Aleksandrije domov, da ji ne bo na potu v kakšnih ženitbenih sitnostih. Na ptujem se ženske navadijo raznovrstnih hudobij.

Tako so se pogovarjali v dolgih zimskih večerih po potoških kuhinjah na nizkih ognjiščih, kjer se posebno vsled slabih drv navadno tako kadi, da vidi sosed soseda šele tedaj, ko si zmane zakajene oči. Drva sama dajejo od sebe piščoče in cvileče glasove, poleg teh tudi neprijeten duh.

Kolikor so ugibali, vendar prave ni nihče uganil o Saši in Zalici. Saša ni šla po svoji navadi nikamor med ljudi, s starim Kalinom sta imela svoje pogovore, ki se niso nikdar dotikali te nepotrebnosti. Oba sta namreč skrbno zrla v bodočnost in mislila o tem, kako bo z Josipom, ko dovrši svoje študije.

„Jaz pojdem k njemu, ko bo samostojen zdravnik“, silila se je Saša. „Saj sem ga oskrbovala in negovala kot prava mati: kako bi me zabil na starost?“

„Josip ni prazne glave, on bo še velik gospod“, je trdil stari oče in veselo pristavljaj: „Saj je še doma letos vedno taval s knjigo v roki, dasi ga nihče ni silil, kakor silijo druge, češ: študiraj, glava, da boš jedla pečenko! Saša, ti prav govoriš — zase, samo če te bo Josip maral.“

Ona si ni upala več ugovarjati, ker se je bala, da bi si mož ne mislil še kaj več, kakor je bilo treba.

Sumne govorice so morale naposled ponehati, ker je nestalo Hribarjevemu Janezu lažij in izmišljotin. Iztaknil je nekje — če ne na pošti — da odhajajo pisma za Kalinovo Zalico v Suez. Hitro je tudi on pisal v Suez. A mešetar ni imel sreče — pismo je dobil nazaj.

Pri Kalinu niso ponehali prijateljski pogovori o življenju Josipa Stegoja, katerega se je oklenilo starčevo srce malone s tako ljubeznijo, kakor Sašino.

Že tri jeseni je pomagal Josip o trgatvi obirati sladko grozdje, zakaj vse tri jeseni je bival na počitnicah doma. Trdil je, da se dobro oddahne na kršnem Krasu. Ko je zadnjič odhajal, dejal je, da se prihodnjo jesen ne vrne, ker misli popolnoma končati svoje nauke in priti domov samo tedaj, ko bo „doktor vsega zdravilstva“, ako mu Bog dá zdravje. Oba sta se težko ločila od ljubeznivega mladeniča; tudi temu je bilo hudo. Vsem trem so bile solzne oči, kakor bi slutili, da jim je usoda prihranila bridkosti za bodočnost.

In res! Naslednjo zimo je jela Saša nagloma bolehati, dušil jo je kašelj in tožila je, kako jo tišči v prsih. Zdravnik ji je nasvetoval, naj bi šla v svojo domovino, kjer je toplejše. Toda skrbna ženska se ni mogla ločiti od Potočja. Težavni so bili njeni boji, težavni pomisleki, predno se je odločila, v Potočju zatisniti svoje oči.

Ker je Saša v naši povesti, če že ne najimenitnejša, pa vendar važna oseba, mislim, da

ne bo preveč, če tudi njej posvetimo nekoliko vrstic in se ozremo nekoliko v njeno življenje.

Bila je meščanska hči ubožnih roditeljev. V mladosti se je izučila samo v hišnih opravilih, torej ni mogla nikoli upati boljše službe. Že s šestnajstimi leti je bila zalo dekle, a prav v tej dōbi, ko je nežna cvetka najbolj potrebna nadzorujočega očesa, izgubila je sirota očeta in mater. Morala se je preživljati ob delu svojih rok. Kdo bi v obupnem položaju, ko se ima potopiti v globočino morja, ne pograbil najrevnejše bilke, da si reši življenje? Tudi Saša se je želela rešiti iz sužnjosti vsakdanjih težavnih opravil ter se z dušo in srcem oprijela vesele nade, da bo njen rešitelj neki mladenič iz odlične meščanske rodovine, ki je silno obogatela s prekmorsko trgovino. Deklica mu je verjela, in morda je tudi njen Pavlo tako mislil; a njegovih roditelji so ukrenili drugače. Zvedevši o njegovih zvezah, preselili so ga nagloma k nekim znancem v Zader, kjer je bil tri mesece pozneje tudi poročen z bogato in odlično deklico.

Saša je vzdihovala, ko je zvedela žalostno novico in dobila dolžnost, skrbeti za svoje malo dete. V prvem hipu in v grozni žalosti je odbila tudi odškodnino, katero so ji ponudili.

„Njega mi dajte in denar obdržite, volkovi brezsrčni!“ tožila je Saša, ki je sedaj ostala sama z otročičem, sama brez dela, sama brez denarja in tolažbe. Neke sosede so ji svetovale, naj gre v Aleksandrijo za doviljo, kjer si lahko zasluži lepih novcev ter sebi in detetu olajša življenje. Prijetno so zvene le Saši te besede. Prej vsa obupana in utopljen v črno otožnost, spravila se je hitro s svetom in njegovimi zapeljivimi nauki, vzgledi in napakami. Življenje ji je zopet zablestelo v polni krasoti, življenje polno prijetnostij, življenje brez skrbi. Saša se je dvignila kot premagalka, češ: sedaj te umem, ti kačezapeljivi svet. Ti si prevaril mene, jaz bom izkusila druge, pa se poravnamo, saj je resnica in pravica samo — denar.

Koliko trpljenja, koliko groznih muk ji je povzročil ta nesrečni sklep!

Bilo je nekaj dnij po pustu. Z avstrijske prestolnice je komaj začela izginjati zimska odeja in zimsko lice se je umikalo pomladnjim dnevom. Vse je obetalo boljše čase.

Mladi dr. Stegoj se je šele vzbudil tisto jutro potem, ko so ga prijatelji in sošolci slovesno proslavili kot novoimenovanega doktorja. Kazalec na uri se je že pomikal čez devet, novi doktor je pa še vedno sanjal, da je med prijatelji, ki mu čestitajo zaradi odlikovanja. Bil je prejšnji večer res lep. Ko se je vzbudil, kazalo je pol desete. Vstal je, pogledal okrog sebe, in takoj uzrl na mizi list neznane roke. Hitro

seže po njem. Ni ga še popolnoma odprl, ko mu smukne v naročje neznana posetnica; naglo jo pogleda in hkrati prečita: I. I. župnik v Vremah. Na drugi strani so bile vrstice:

Dragi gospod!

To pismo mi je izročila Saša na smrtni postelji. Vršeč njeno poslednjo željo sem Vam je poslal. Iz njega zveste vse. Nikari se Vam strašiti; upajva rajši, da se obrne še vse na bolje. Prijateljski Vas pozdravljam . . .

Mladeniču omahne roka, posetnica mu pade na posteljno odejo. Zamišljeno se nasloni na vzglavje in čita:

Moj prisrčni, ljubeznivi sin!

Dolga leta so minula, da te nisem mogla in nisem smela tako nazivati, a danes me to ime osrečuje, ne bojim se nobene oblasti več; to ime mi daje moč, da ti sporočam svoje poslednje tajnosti, katere sem nosila zaprte skrbno kot najdražji zaklad v svojem srcu. Oprosti!

Na svetu se več ne vidiva, pa navdaja me nada o usmiljenju Božjem, v čegar oblast sem izročila tvojo in svojo usodo; ti si dorastel, zrel mož, jaz umirajoča tvoja mati, tvoja ljubljena Saša. Da, tvoja mati sem, in sladko mi je bilo to ime vsekdar iz tvojih ust.

Ko sem se iz Aleksandrije gredé ustavila v tvojem in svojem rojstvenem mestu K. v Dalmaciji, umrl je tam mali Josip, moj dojenec, sinček gospe Stegojeve. Bila sta si tako podobna, da me je brž obšla grešna misel, skrivaj zamenjati mrtvo dete za živo in nadaljevati svojo pot na Slovensko.

Kar se je zgodilo pozneje, znano ti je vse.

Opomniti te moram samo še dolžnosti, katere imaš do gospe Stegojeve, svoje dosedanje krušne matere: ko boš samostalen zdravnik, piši ji in najsrčneje jo zahvali v svojem in mojem imenu; prosi jo oproščenja zame in povej, da me je Bog že tukaj grozno kaznoval s tem, ker sem te imela sleherni dan tvoje mladosti tako blizu sebe in si nisem upala te poklicati s sladkim imenom: moj sin! Ves čas svojega trpljenja sem se nadejala, da se slednjič zjasni nebo moje nesreče in stopim nekega dne pred tebe kot svojega sina in pred gospo Stegojevo kot tvoja mati, ali to mi je odvzelo pravično nebo.

Ohrani gospej Stegojevi hvaležno srce do smrti.

Moja poslednja želja je, da odkloniš po moji smrti vsakoršno podporo od Kalinove hiše in Stegojeve rodbine. Kalina sem že pripravila na to pot, ker sem mu rekla, da si meni naznanil, kako dobro se ti godi na

ptujem, zato da ne potrebuješ nikakoršne podpore več iz doma. Mož je bil zadovoljen.

Prihranila sem ti nekaj svojega zaslužka, ki ga dobiš po moji smrti. Varčno ga uporabljal, zakaj v njem so moje solze in moje bridkosti; nekaj sem zapisala za pogreb. — Ko dovršiš vse šole, obišči Kalinovo hišo. Tu najdeš vso mojo ostalo zapuščino, najdeš tudi naslov do svoje krušne matere, ali precej se ne vračaj sem, prej moraš do kruha. To je bila moja skrb vse življenje.

Zdravnik je obupal, da še kdaj ozdravim. Za nekaj dnij bom že pod zemljo. Dragi Josip — tvoje prvotno ime je bilo Ivanko, sedaj se to ne dá več popraviti, torej dragi Josip, spominjaj se me kdaj v molitvi!

Z Bogom, dragi moj sin!

Tvoja umirajoča mati
Saša Mihičeva.

V Potočju, dne 24. sušca 18 . .

Mladi doktor si je zatisnil oči. Vse prekušnje mu niso prizadele toliko bolesti. Dolgo je bdel tako v neki tožni brezčutnosti, ko je vse videl, vse slišal, vse vedel prav dobro, in vendar je bil mrtev za ves svet, samemu sebi se je zdel živ mrtvec, mrtvec tudi za družbo, v kakoršni je živel doslej. On, takšen . . . izrod! . . . Sramoval se je samega sebe. — Sedanost je ostra sodnica, ko maščuje grehe svoje sosede — preteklosti.

Po večkratnem trkanju zasliši vendar dr. Stegoj, da je nekdo zunaj in želi stopiti v sobo. Spoznal je navadno trkanje dragega znanca. Skočil je naglo iz postelje in šel odpirat. Obupnost ga je pritirala tako daleč, da je hotel kar nagloma izpiti polno kupo bridkosti, pridi potem karkoli.

Mirno in s smehljajočim licem je prišel v sobo grof Bohuslav B. Strastno in burno ga je prijel Josip ter ga posadil poleg sebe v naslonjač. Potem mu je povedal vse. (Dalje.)

Vzori in boji.

(Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.)

(Dalje.)

39. Hrvaške knjige. Prijan Lovro. Šenoa. Valvasor. Shakespeare v srbskem prevodu. Obzorje se širi. Dositej Obradović.

. . . sušca . . .

Ljubi Josip! Vprašuješ v svojem poslednjem pismu, kako sem dovršil prvo polletje? Odgovarjam ti na kratko: jaz sem popolnoma zadovoljen, a ne tako oče. Dočim sem bil namreč včasih prvi, pomaknil sem se za korak nazaj, na drugo mesto. In to je očetu dalo povod, da so mi pisali ostro pismo, v katerem mi med drugim pravijo tudi to-le:

„Ko si začel jedenkrat nazaj lesti, sin moj, bojim se, da pojdeš vsako leto za nekoliko rakovo pot in slednjič še kje obtičiš. Tistega učenca sem vesel, ki vsako leto napreduje, ne pa, ki nazaduje. In veš, sin moj, dozdeva se mi pa tudi, kje tiči vzrok, da greš nazaj; zdi se mi, in le odkritosrčno priznaj: ti preveč čitaš. Noč in dan bi požiral knjige, največ same povesti. Saj sem videl o božiču: prinesel si polno hrvaških knjig s seboj ter bral. Nimam nič zoper pametno čitanje, da, še potrebno je; a mislim: vsakih štirinajst dnij prečitati jedno leposlovno knjigo je popolnoma dovolj. Mar vas ne uči prav tako tudi gospod razrednik? Saj si mi sam povedal, da vam večkrat to po-

laga na srce: ne preveč različnih stvari čitati, ampak rajši manj, pa tiste večkrat. To sem sam izkusil v svojem življenju: dijaki, ki so čitali manj knjig, pa še tiste le najboljše, a zato se natanko, vestno učili predpisanih predmetov, tisti dijaki so bili vedno najboljši, najrazumnejši, delali so najboljše naloge, bili so tudi najbolj postrežljivi in ljubeznivi, in v življenju najkoristnejši. Tako me uči izkušnja. Zato, sin, bodi ti šola prva. Nauči se vsake reči, karkoli imate, natanko, temeljito, potem boš v življenju — cel mož. S polovičarstvom nam ne bo pomagano. Ob tem pa ni treba in tudi ne smeš zanemarjati telesnega zdravja. Lahko postaneš učen mož — brez grbe.“

Vem, da mi svetujejo oče najboljše, toda tako težko mi je slušati jih. Letos n. pr. sem začel čitati hrvaške knjige in sicer Šenoine povesti in romane. Ne morem se odtrgati od njih. Kako sem bil vesel, ko sem dobil prvič „Vienac“ v roke! Dolgo si nisem upal prositi ga. Gospod razrednik je knjižničar za slovenske in sploh slovanske knjige. Slednjič se ojunachim, stopim po uri k njemu ter mu razodenem svojo srčno željo, da bi rad čital „Vienac“. Takoj drugi dan sem ga imel v rokah. Zmagoslavno sem ga nesel domov. Poglavitna povest je bila od Šenoa: „Seljačka buna“ (kmetiški upor). Danes pa sem

prebral jedno najlepših povestij Šenoinih: „Prijan Lovro“. O prijatelj, to je povest, žalostna, da bi se izjokal. Pretresla mi je dušo, kakor nobena do sedaj. Vse misli se mi vrté o tem prijanzu Lovru; rad bi mu bil jednak, ker on je bil ženij, veleum, a straši me na drugi strani njegova grozna — smrt. Sprijanom (prijateljem) Lovrom, pripoveduje Šenoa, se je seznanil v zlati Pragi, kjer sta oba študirala, Lovro slovansko jezikoslovje, Šenoa pravo. Kdo pa je bil ta Lovro? Slovenec, doma na Notranjskem, blizo Postojne. Stariši so mu bili ubožni, a ker je bil deček nenavadno nadarjen in ker je zlasti mati srčno želela, da bi bil Lovro duhovnik, pripeljali so ga v Ljubljano v šolo. Stanoval je pri botru, cerkveniku. V šolah je napredoval, da ga je vse občudovalo, učitelji in dijaki. Ko je slavno dovršil gimnazijo, vleklo ga je v širni, daljni svet, a materina želja je bila, da postane duhovnik. Šel je v semenišče. „Neizmerna žalost osvoji mu srdce“, pravi Šenoa. Bil je nesrečen. Hotel se je uglobiti v sv. Avgušтина, Krizostoma in druge svete očete, toda misli so mu uhajale na Bérangera, Göthe-ja, Byrona in Mickiewicza. Čimdalje bolj je hujšal. Ker je prečital v dijaških letih toliko pesniških velikanov, kipelo in vrelo je vse polno prekrasnih mislij v njegovi duši. A pesnik ni bil, to je, Bog mu ni bil dar darú, da bi svoja vzvišena, globoka čustva izlil v besede. Nosil je vse to zaprto v srcu. O počitnicah ga vzame tovariš bogoslovec s seboj na Gorenjsko. V bližini je bil grad plemenitaške rodbine. Domača hči se je zvala Malvina. Lovro je prišel v grad, govoril je ž njo, a za nekaj dnij ji je razodel, da jo — ljubi. A Malvina mu je odgovorila: „Vaš črni plašč brani, da ne smem misliti na to.“ Ločila sta se. Lovro je bil do cela nesrečen. Bolehal je od dné do dné bolj. Razodene se nekemu kanoniku, svojemu očetovskemu prijatelju, da mu nikakor ni več mogoče ostati v semenišču. Res se poslovi od bogoslovja. A sedaj, koliko prevar! Malvina, ki ga je vlekla z bajno silo ven v svet, omožila se je prav v tistih dneh z mladim plemenitašem. Ves strt na duhu in telesu pride Lovro domov. Mati je jokala, sestra žalovala, oče — molčal. Čez noč ostane Lovro doma. Drugo jutro se vrne v Ljubljano. Mati ga spremi kos poti, jokaje. Vsled priporočila kanonikovega je dobil Lovro službo domačega učitelja pri nekem grofu v Ljubljani. Ostal je tam več let. Oče pa mu je med tem odpustil in iznova upal, da mu bo sin v drugem stanu pomagal. Toda bridko se je varal. Lovro ni imel sreče. Ko je dovršil svoje delo pri grofu, prosil ga je, naj mu gre na roko, da pride v „orijentalno akademijo“ na Dunaju; tam bi se izučil za konzula in šel po

svetu, na vshod, v Carigrad in Bog vé kam. Grof je podpiral prošnjo, a bila je odbita. Druga prevara! Ves obupan pride domov. Tu zboli za vročinsko boleznijo. Počasi okreva. Sedaj mu veli oče, naj le gre na Dunaj študirat, podpiral ga bo sam, ker ga gospôda neče. Lovro je šel. Na Dunaju je stradal, zakaj denar od doma toliko da je — kapljal. V tistem času je bilo praznih na Hrvaškem mnogo profesorskih mest. Lovro prosi in dobi službo kot suplent na hrvaški gimnaziji v Primorju. Da bi dovršil profesorski izpít, pride v zlato Prago. Ondi sta se seznanila s Šenoo. Ker je nesrečni Lovro dobival od doma samo žalostna pisma, kako bo vse prodano, če hitro ne pomore, napravil je izkušnjo ter odšel na svoje mesto v Dalmacijo. Da bi čim preje prišel do denarja, zasnuhi nevesto, katera bi mu bila prinesla 40.000 gld. Dan pred poroko pa prileti k njemu nevesta, vsa objokana, ter mu pové, da ji stric ne pusti vzeti ga, češ, da je zvedel, kako propal, ničvreden človek je, in da se ženi le iz samopridnosti. Kot okamenel je poslušal Lovro to novico. Nato stopi v drugo sobo, pa takoj pride pred nevesto ter zakričavši z divjim glasom: „Na, tu me imaš!“ prereže si z britvijo grlo. — To je ob kratkem povest „prijana Lovra“. Tragiška, grozna, kaj ne? Oh, meni je neizrečeno žal za tega moža; da, rečem ti, da mu hudo zamerim radi tega strašnega dejanja. Vselej me spreleti groza, kadar slišim, da si je ta ali oni sam končal življenje, kaj šele, če to stori tak veleum? Res, da je bila njegova nesreča velika, toda ali ni bila potem še večja? ali niso bili stariši še bolj zapuščeni? In kako, kako je dal odgovor Bogu? In kakšno korist ima domovina od njega? Tak veleum, koliko bi ji bil lahko hasnil! Oh, na tem svetu ga menda ni popolnega ideala, moža-vzornika, katerega bi mogel v vsem posnemati! In vendar mi podoba tega nesrečnega prijana Lovra vstaja vedno pred dušnimi očmi. Saj si je izvolil isti poklic, kateri tudi mene najbolj veseli, in posvetil se je učenju slovanskih jezikov, za katere tudi jaz ves gorim. Že kar naprej si slikam v duhu, kako pojdem tudi jaz na Dunaj ali pa v zlato Prago in tam dobim kakega slovanskega brata, pa bova skupaj stanovala in zvečer po trudapolnem učenju, v nizki sobici kje pod streho, skuhalo si čaja ter se razgovarjala, prav kakor Šenoa s prijateljem Lovrom in čitala bova skupaj slavne pesnike, Danteja, Mickiewicza, Byrona, Nekrasova i. dr., prav, kakor ona dva. O, Josip, to bo krasno! Kaj ne, saj ti pojdeš tudi z menoj v daljni svet? Kadar se zatopim v te sladke sanje o bodočnosti, zatemnjuje mi le jeden črn oblak svetlo solnce moje sreče: oh, prijatelj, jaz spoznavam, da moj um

niti od daleč ne dosega Lovrovega, in da jaz nikdar nič velikega, slavnega ne morem zvršiti. O, kako me to teži, o, kako sem nesrečen! Le ženijalen človek more zvršiti kaj slavnega, vekovitega; ženij umeva vse znamenitosti jednako; matematika ali jezikoslovje, vse mu je igrača. Tak je bil Lovro; a jaz nisem. Matematika me ne veseli. Le nekaj me tolaži: jaz ne znam igrati na glasovirju, in Lovro tudi ni znal. Sicer, kakor ti je znano, sem bil poskusil učiti se, ker so oče tako želeli, toda samo dvakrat me je učil učitelj; tolkel me je po prstih, češ, kako sem neroden in lesen in trd in zabit, ko še prstov ne znam pregibati, in jaz sem sklenil, da se s to rečjo ne bom ukvarjal. Od tedaj me ni nihče več silil. Znal bi pa rad; pa — kar je, je! O, da le pridem iz te dolgočasne gimnazije, potem se prične življenje! Toda kdaj bo še to? moj Bog, šele v četrti šoli! Sedaj ne kaže drugega kakor potrpeti in drgniti šolske klopi. No, kadar čitam Šenoa, pozabim vse in se zamislim v slavno preteklost bratov Hrvatov, katero tako mojstersko riše ta prvi hrvaški pripovednik. Škoda, neizrečena škoda le, da je ta ženijalni pisatelj že med — mrtvimi. Morda si kaj čital o njem? Umrl je lani, 13. dan grudna, isto leto, kakor Jurčič, oba tako duhovita, tako slavna pisatelja. Najbolj ganljivo je to, kako je Šenoa prav do zadnjega trenutka svojega življenja delal in pisal; na smrtni postelji, ko sam ni mogel več držati peresa v onemogli roki, narekoval je soprogi svoj največji roman: „Kletvo.“ In kako težka mu je pač morala biti smrt, ker je imel še toliko na srcu, da bi povedal in zapisal! „Vienac“ pravi, da je bil zasnoval še okoli štirideset načrtov povestim in romanom, in vse to je šlo ž njim v — grob. Šenoa je poslavil domovino posebno s svojimi zgodovinskimi povestmi. Tako sem tudi jaz sklenil — da ti prav na tihem povem — študirati zgodovino slovenskega naroda in potem, ko dorastem, ko dovršim gimnazij, ko pridem na vseučilišče —, ker tudi Šenoa je šele tedaj, star dvajset let, objavil svoje prve pesmi pod izmišljenim imenom —, tedaj začnem javno delovati in pisati. Pripravljam se že. Iz šolske knjižnice sem dobil na posodo starega Valvasorja „Ehre des Herzogthums Krain“. Prebiram ga z velikim veseljem, zlasti zgodovina starih gradov me zanima, ker sem prepričan, da je tudi Jurčič od todi zajel marsikako drobtino za svoje povesti. Spisal sem bil še oni mesec tudi sam povest iz turških časov z naslovom: *Turška motika*; čital sem jo v šoli Pesku, Gorcu in Kralju, toda — lahko si misliš, kako me je bolelo — še poslušati me niso hoteli do konca, temveč so takoj izrekli sodbo, da je povest — piškava in da mi bodo s kranjskim

krampom puščali na glavi, če bom še pisal take reči. Toda ne dam se ostrašiti; še se bom vadal, ker pisatelj hočem, moram postati.

Letos sem prečital tudi že mnogo srbskih knjig, tako n. pr. Shakespeareovega *Kralja Lira* v srbskem prevodu. O, kaka poezija je! Najlepši se mi zdi v tej drami tretje dejanje, v katerem nastopa kralj Lir, zavržen, pregnan od svojih hčerá, sredi pustinje, gologlav, v strašnem vremenu, ko gromi in treska in dež lije z neba, in ves potrt, obupan, skoro brez uma kliče:

Krši se, lomi i besni, vetre,
Dokle ti duša ne prsne tvoja!

— — — — —
Razdrobi, sagori, salomi sve,
Zbriši brda i crn' ovaj svet
Udarom jednim, gromovnim jekom
Razpršti, razdrobi prirodu svu,
Potri i seme, iz kog poniče
Nezahvalni božji stvor — čovek.

Še v začetku leta pa sem čital istega pesnika tragedijo: *Romeo in Julija* v hrvaškem prevodu od Avgusta Šenoa. O, Josip, take poezije ne najdeš nikjer. Še sedaj tolikrat, tolikrat mislim na to nesrečno dvojico, Romea in Julijo. Ah, da mora za ljubeznijo vedno priti žalost! Veš, to sem pa sklenil: Shakespeareja hočem čitati jedenkrat v izvorniku! Da se le naučim laščine in francoščine, takoj se polotim tudi angleščine. Brate, kako se človeku širi obzorje, širi duša, širijo želje po novem znanju, novih zakladih vednosti; novi vzori mu vshajajo kakor krasna zarja, in hoče k njim, liki ubežni kralj Levstikov, ki je v sanjah gledal divne podobe, in pesnik pravi:

V sanjah kvišku, kakor jelen, plane;
Hoče k svojim — roke širi — pada!

Dalj časa se pečam tudi z deli jednega najslavnejših pisateljev srbskega naroda, z Dositajem Obradovićem. Dobil sem jih iz knjižnice. Ta Dositaj Obradović je bil pravoslaven menih, a vrgel je meniško obleko od sebe, ker mu je mrzila grozna nevednost sobratov, ter je šel po svetu iskat učenosti. Bil je na Ruskem, v Smirni, na Dunaju, v Lipskem, slednjič v Londonu. Naučil se je raznih jezikov. Svoje izkušnje je popisal v knjigi, katero čitam: *Život i priključenija*. Ob vsaki priliki vspodbuja Srbe, naj se vzdignejo iz nevednosti, naj se učé. Piše tako lepo, da včasih po pol ure ostanem pri kakem stavku ter ga premišljujem. Takih resnic vse mrgoli v njegovih spisih, n. pr.:

Бога љуби како преслаткога своега благодетеља;
зашто ни једно добро не можеш без њега имати.

Не стиди се рећи, што је право.

Чистоту своју чувај душевну и тјелесну, и своју и својега млађега.

Mihič mi je povedal tudi to, da je Dositej Obradović nekako to v srbskem slovstvu, kar pri nas Vodnik: ž njim se je namreč začelo novo, narodno slovstvo. Živel je tudi nekako v tistem času, od l. 1739. do 1813.

Na vse te stvari mislim pogosto in tako se zatopim vanje, da v šoli često ne vem, kaj se godi okrog mene, in da se mi, kadar je odmor ob desetih, ne ljubi niti iz klopi iti, in da mi je ta ali oni rekel: Sanjač! Naj bo, odpuščam jim, saj me — ne razumejo! Zdrav!

Tvoj

Ivan.

40. Zlata knjiga. Nizko čelo! Francoska revolucija.

... majnika ...

Ljubi oče! Zopet Vas nadlegujem s prošnjami; vem, da ste že uganili, za kaj se gre, saj Vam tako ne vem drugega pisati kakor — za denar. Oh, oče, samo še to leto, zanaprej si upam sam kaj zaslužiti. Za sedaj Vas pa prav lepo prosim, pošljite mi jeden goldinar! Kupil sem namreč knjigo, katera mi je ljubša, dražja, nego vsi zakladi svetá, kupil sem Gregorčičeve poezije, katere so ravnokar izšle. Poljanec mi je posodil goldinar, sedaj mu ga moram pa vrniti. Oh, oče, ne bodite hudi, češ: vedno bi kupoval knjige, knjige! — ta knjiga ni kakor druga, ta je — zlata knjiga. Odkar sem jo dobil v roke, nosim jo vedno s seboj, kamorkoli grem, po noči si jo devljem pod vzgljavje, kakor Aleksander Veliki Homerja. Vi ne veste, ljubi oče, kakšno nepopisno navdušenje je med nami dijaki za Gregorčiča: kar tekmujejo, kdo ga bo več znal na pamet. Prva pesem, katere sem se naučil, je bila *Oljki*. Najbolj mi je všeč izmed vseh, četudi so vse krasne. Zlasti me je pretresel konec, v katerem pravi pesnik:

Pred duhom vidim nizko sôbo,
A v sobi blede sveč svitlôbo;
Mej svečami pa spava mož,
Bled mož ogrnen s plaščem črnim ...

— — — — —
Moža pa množica ljudi
Z mladiko oljkovo kropi,
Želeč mu večnega pokôja.
Oj, bratje, ko se to zgodi,
Tedaj končana pot bo môja,
In konec bo težav in bôja.
Tedaj potihne za vsekdár
Srcá mi in svetá vihár!

Mar je hotel pesnik reči, da sluti svojo skorajšnjo smrt? Ne, to se ne sme zgoditi. Ta

nenavadni konec pesmi mi ne gre iz spomina. Bog daj, da se ne bi še dolgo, dolgo uresničil!

Še tisto popoldne, ko sem kupil knjigo, znal sem celo pesem, drugo jutro sem jo hotel deklamovati v slovenski uri. Toda kako sem se zavzel v šoli, ko nastopi kot prvi deklamovalec sošolec Poljanec ter napové: *Oljki* — zložil S. Gregorčič. Prehitel me je. Jaz tisto uro nisem deklamoval, kajti še jedenkrat iste pesmi nisem hotel ponavljati. Pa je tudi prav, da se nisem oglasil pred Poljancem, zakaj tako lepo jaz ne bi bil govoril. Nikdo ni črhnil tisti čas. Gospod profesor sam ga je pohvalil: „Mož je govoril z občutkom.“ Tisto uro je šlo kar za vrstjo: Pesek je deklamoval *O nevihti*, Zagozdnik *Domovini*; ta je začel préej prvo vrstico:

O vdôva, tožna, zapuščena —

s tako navdušenim glasom, da smo se vsi zasmeljali, in proti koncu, kjer pesnik tako lepo kliče domovini:

Ker ves te svét tepta z nogami,
Jaz ljubim tem srčneje te,
Jaz ljubim tem zvesteje te,
A ljubim te — s solzami ...

te besede je govoril tako čudno, skoro z joko-jočim glasom, da se je sredi deklamacije v zadnji klopi oglasil Pavlič ter globoko izdihnil: „Oh!“ Vsi pa so udarili v smeh. Gospod profesor je rekel o Zagozdniku: „Ta mož ima preveč ognja.“ Jaz sem deklamoval šele prihodnjo uro, in sicer sem si izbral drugo pesem, namreč: *Življenje ni praznik*, ker mi je tako neizrekljivo všeč, kar pravi pesnik:

Ni praznik, predragi mi, naše življenje,
Življenje naj bode ti delaven dan!
Od zôra do mraka rosán in potán
Ti lajšaj in slajšaj človeško trpljenje!
— — — — —
Dolžan ni samo, kar vелеva mu stan,
Kar more, to mož je storiti dolžan!
Na delo tedaj, ker resnobni so dnôvi,
A delo in trud ti nebó blagoslôvi!

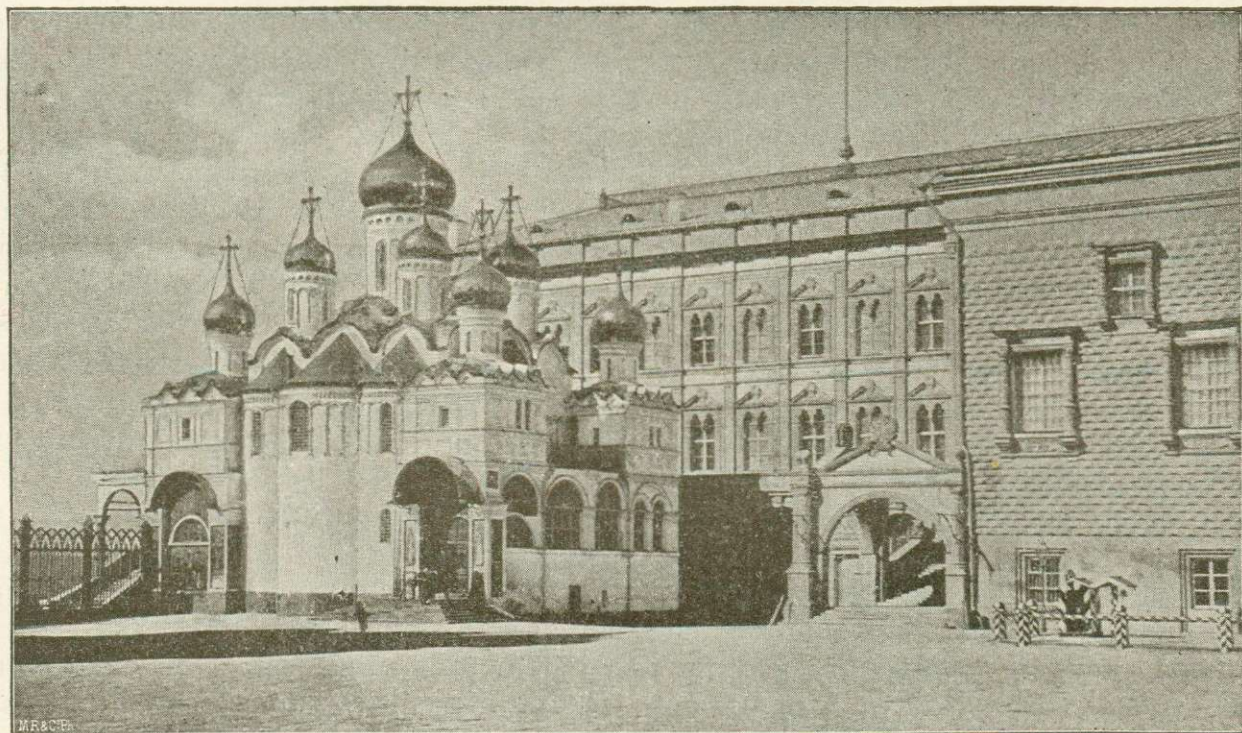
Te zlate besede, ljubi oče, sem si izbral za ravnilo v svojem življenju, po njih se hočem vedno ravnati: kjer le mogoče, lajšati in slajšati človeško trpljenje! — A čudno, čudno se mi zdi, da more kdo nasprotnik biti Gregorčiču: pa pravijo, da so mu celó nekateri duhovniki nasprotni. Kako je mogoče? Saj je sam duhovnik! Morda so tudi gospod Marn med tistimi? Zadnjič so že nekaj takega rekli, da namreč ni čisto prav, ako poje Gregorčič:

Dolžan ni samo, kar vелеva mu stan,
Kar more, to mož je storiti dolžán —

češ, da človek ni dolžan toliko delati, kolikor more, ampak kolikor mu vелеvajo dolžnosti

stanú, in da ima že vsak čez glavo dosti dela, ako hoče le dolžnosti stanú vestno opravljati. Kaj ne, o počitnicah mi razložite, ljubi oče, zakaj se gre pri tem nasprotovanju? Oh, tega pa vam ne morem povedati, kako rad bi poznal Gregorčiča, kako rad bi ga videl! Med počitnicami bo na Muljavi, rojstveni vasi Jurčičevi, velika slavnost; morda pride tje tudi Gregorčič? Dragi oče, ali me bodete pustili, da pojdem tudi jaz tje? Profesor zgodovine nam zmerom priporoča, da moramo popotovati sedaj v mladosti. V drugem polletju imamo „Vaterlandskunde“. Neke gore tam na Tirolskem se nisem mogel hitro spomniti, pa me je takoj zmerjal, rekoč: „Ko sem bil jaz v vaših letih, obhodil

sem bil že vse planine po Koroškem, Tirolskem, in Gorenje-Avstrijskem peš, o počitnicah: vam pa že samo ime dela preglavico. Kaj je pač lepšega za dijaka nego potovanje, s čimer si širi obzorje in utrjuje v šoli pridobljeno znanje?“ Najhujše pa me zbôde vselej, kadar mi očita, da imam slab spomin. Nekoč nam je pravil, da so s sošolci v četrti šoli stavili, kdo se bo najprej naučil „Krst pri Savici“ iz glave, in da se je on zaprl v sobo in v treh urah ga je znal po besedi. Še tisti dan sem se začel učiti tudi jaz, toda v treh urah nisem znal niti četrтинke. Večkrat sem že slišal, da tisti človek, ki ima lepo, visoko čelo, je vsak zeló nadarjen. In naš gospod profesor je ima. Moje čelo je

Blagoveščenski sobór v Kremlju.

pa tako nizko; zmerom si češem lase nazaj, kakor ste me učili, a čelo se ne razširi nič. V zrcalo se nikdar ne maram pogledati, samo zaradi čela ne. Kako sem žalosten! Pa naj gledam sliko katerega koli slavnega moža, vsak je imel visoko čelo. Že vidim, da bom ostal vedno navaden človek . . . Zlasti dobro zna gospod profesor francosko revolucijo. Nekoč nam je rekel: „Ich bemerke, dass ich die französische Revolution am besten kenne, da ich die drei dicken Bände von Thiers im Orginal durchgelesen habe.“

Pa kako visoko nemščino govori. Vedno ga občudujem. Nikdar ne reče suho: „nein!“ če kdo ne pové prav, ampak: „nicht, dass ich wüsste!“ Pa vkljub temu pripovedujejo, da se

mu je pri pisni maturi trda godila. O, koliko vas želim poprašati o počitnicah, ljubi oče! Pri zgodovini nam je le ob kratkem povedal gospod profesor, kako je prišlo do smrti Ludovika XVI. in kraljice Marije Antoinette. Kako rad bi pač zvedel o tej žalostni dôbi! Zanima me Marija Antoinetta, ker je tako plemenito prenašala vse bridkosti, katere so ji prizadeli francoski prekucuhi. Zlasti pa Vas bom prosil, da mi kaj več poveste o nesrečnem kraljeviču Ludoviku XVII., o katerem nam je gospod profesor samo toliko omenil, da so ga, devetletnega dečka, vzeli materi ter izročili surovemu črevljarju Simonu, ki ga je neusmiljeno pretepал ter napajal z žganjem tako dolgo, da je ubogi kraljevič izgubil um in slednjič umrl.

Pač grozna je ta povest o francoski revoluciji! Domen zmerom trdi: „Francozi so bili zavrgli vero, zato je prišla taka strašna kazen.“ Prav zelo si želim zopet najinih izprehodov, ljubi oče, na katerih mi pojasnite toliko rečij. Do tedaj z Bogom!

41. Premestni izpiti. Senco — lenuhom! Prva vožnja po Ljubljani. V postojinski jami. Ruščina. Slovo od nižje gimnazije. Sošolci: kolikor glav, toliko vzorov. Cezar — zatiralec slobode! Najboljše srce. Ivan Rožanec. Anton Gorec. Latinske napake. „Justum!“ „Lev!“ Demostenes. Na Muljavo!

V začetku julija . . .

Ljubi prijatelj! Še par dnij, pa bo konec šolskega leta. Želim si ga že, v šoli je tudi vse že utrujeno; nikomur se ne ljubi več učiti. Vročina je v šolskih sobah včasih kar neznosna. Pomisli: šestdeset nas diha notri, in sedaj po letu pritiska še pót. Zagozdnik, ki sedi za menoj, prosi me vedno, da naj se po koncu držim v klopi, ker potem za mojim hrbtom lože in bolj brez skrbi zaspi. Čudno pa ni, če je zaspan, ker zjutraj vstaja že ob štirih vsak dan ter se uči do osmih. No, kdo se pa tudi ne uči sedaj? Minuli teden je bil neznansko hud: vsak dan smo pisali kako nalogo, saj veš, za premestni izpit. Ta teden so pa ustne „versetzprüfung“-e. Nekaj jih bo že padlo; ubožci, prav smilijo se mi. Najbolj čuden je premestni izpit pri fiziki. Včeraj je bil. Gospod profesor je poklical ven pred klopi vse, kolikor jih je hotel vprašati za „versetzprüfung“-o. Potem jih je prestavljal: tiste, ki so znali, postavil je pred one klopi pri vratih; one, ki niso znali, prestavil je pred klopi pri oknu. Ko so bili tako vsi razpostavljeni na dva kraja, rekel je: „Das heisst versetzen und so verstehe ich die Versetzprüfung.“

Ker je taka vročina, ne smeš se čuditi, če ti povem, da smo vsak dan v vodi, največkrat v Malem grabnu, nekateri tudi po dvakrat, pred šolo in po šoli. Po poti pa delamo „lokacijo“, kateri bo kdo? Nazaj gredé hodimo skozi Zvezdo, kjer je taka prijetna senca in vse polno klopj in bi se tako lepo sedelo, pa je treba iti v šolo, v tako vročino in strah. Toda ne mikajo me preveč tiste klopi, ko vidim, da posedajo po njih lenuhi; vesel sem, da smem iti v šolo, postopacem pa čisto nič ne zavidam hladne sence. Meni se zdi to že strašna muka, tako dolgčas prodajati po cele dni. Gospod razrednik vedno pravi: „Jaz ne vem, kaj je dolgčas, ne poznam ga. Tudi od vas pričakujem, da se ne seznanite ž njim. Večje sramote je ni za mladega človeka, kakor če reče: Dolgčas mi je!“ Vrh tega takih senčarjev nihče ne spoštuje. Sicer pa pridejo

brzo počitnice in ž njimi tudi — senca pod hruško na vrtu.

Le trpljenje naših dni
Nam veselje posladi.

Pa vsega tega Ti ne bom pripovedoval, saj vem, da se novomeškimi dijakom prav tako godi: marveč povem naj Ti na kratko, da pridem o počitnicah na Dolenjsko, na Muljavo, k Jurčičevi slavnosti. Oče so mi dovolili. Ti seveda prideš tudi! Tam si poveva vse. Srce mi pôlje od veselja. Dneve že štejem, kar jih je do 15. velikega srpana. O, to bo radost, nepopisna!

Zamolčati pa Ti ne smem, da sem bil letos o binkoštih v postojinski jami. Že dolgo me je mikalo. Domačo deželo moram vendar poznati, mislil sem si. In kako sem došel tje? Zelo romantiška je bila moja pot. Binkoštno soboto popoldne so prišli notranjski romarji s sv. Višarij v Ljubljano. V Krakovem so se vsedli v velik čoln, s kakoršnim prevažajo šoto ali drva ali kamenje. Jaz sem se jim pridružil. Bili so med njimi tudi moji znanci. Oseminštirideset oseb nas je bilo v čolnu. Dva voznika sta veslala. Pot jima je tekla curkoma s čela. Naravno, ker vozila sta navzgor, proti vodi. Vožnja je bila neizrečeno mila. Tedaj sem se prvič vozil po vodi. Visel sem čez rob ter gledal v mirno tekočo Ljubljano. Sanjati sem začel o viharjih na morju, in kaj bi bilo, ako bi tudi tu nastal tak vihar, kako bi neslo čoln kakor lupino . . . Toda bila je mirna vožnja in strah moj — prazen. Romarji so semtertje zapeli kako romarsko. Ob petih smo bili odrinili iz Ljubljane, ob desetih smo dospeli do Podpeči. Tu so nam prišli naproti drugi romarji na dveh čolnih. To je bilo petje, brez konca in kraja. Za vso dolgo vožnjo sem plačal celih deset novčičev. Uboga brodnika sta več zaslužila. Kako sem prečul noč, ne bom popisoval. Ostali smo v neki gostilni. Ako bi bil hotel vselej zavpiti, kadar me je kaj ugriznilo, moral bi bil vpiti brez prenehanja. Molčal sem in trpel, zlasti ker se je gospod razrednik večkrat norčeval, če se je kdo kremžil za malenkost, češ: „ad pulicis morsum auxilio arcessit“, če ga bolha ugrizne, pa že kliče na pomoč. Drugi dan je bil shod na gori Žalostne Matere Božje. — V ponedeljek popoldne sem bil že v Postojni. Ljudstva je vse mrgolelo pred jamo, zlasti mnogo je bilo Italijanov. Kako je bilo v jami, Ti tudi ne bom popisoval, povem Ti vse, ko se snideva, le toliko Ti povem, da me je bila gneča pririnila med neko laško družbo, v kateri so kake tri debele Italijanke, najbrže Tržačanke, v jedno mer vpile: Che bella crotta (izgov. krota), che bella crotta! ker niso mogle izgovoriti „grotta“. Tisoči in tisoči sveč, razpostavljenih po vsej jami, so me

kar očarali; da je pa svet plesal pod zemljo, zdelo se mi je neumno. Po veliki cesti sem jo primahal nazaj v Ljubljano.

Nikar se ne primi za glavo, ljubi Josip, če ti povem, da sem se nekako pred jednim mesecem začel učiti — ruščine. Slovnico rabim Majarjevo iz naše knjižnice. Čitati že znam. Boš videl: jeseni bom prebiral Puškina!

Skoro, skoro vzamemo slovo od nižje gimnazije. Štiri leta se je gospod razrednik ubijal z nami. Koliko smo se latinščine navadili pri njem! Oh, koliko lepih naukov nam je dal v teh štirih letih! Zadnjo uro pojde Poljanec, kot najboljši v razredu, zahvalit ga v imenu vseh za vso potrpežljivost z nami, za vso ljubezen in skrb. Prosili ga bomo, naj še tudi zanaprej ostane naš razrednik. Prav veselim se te zadnje ure.

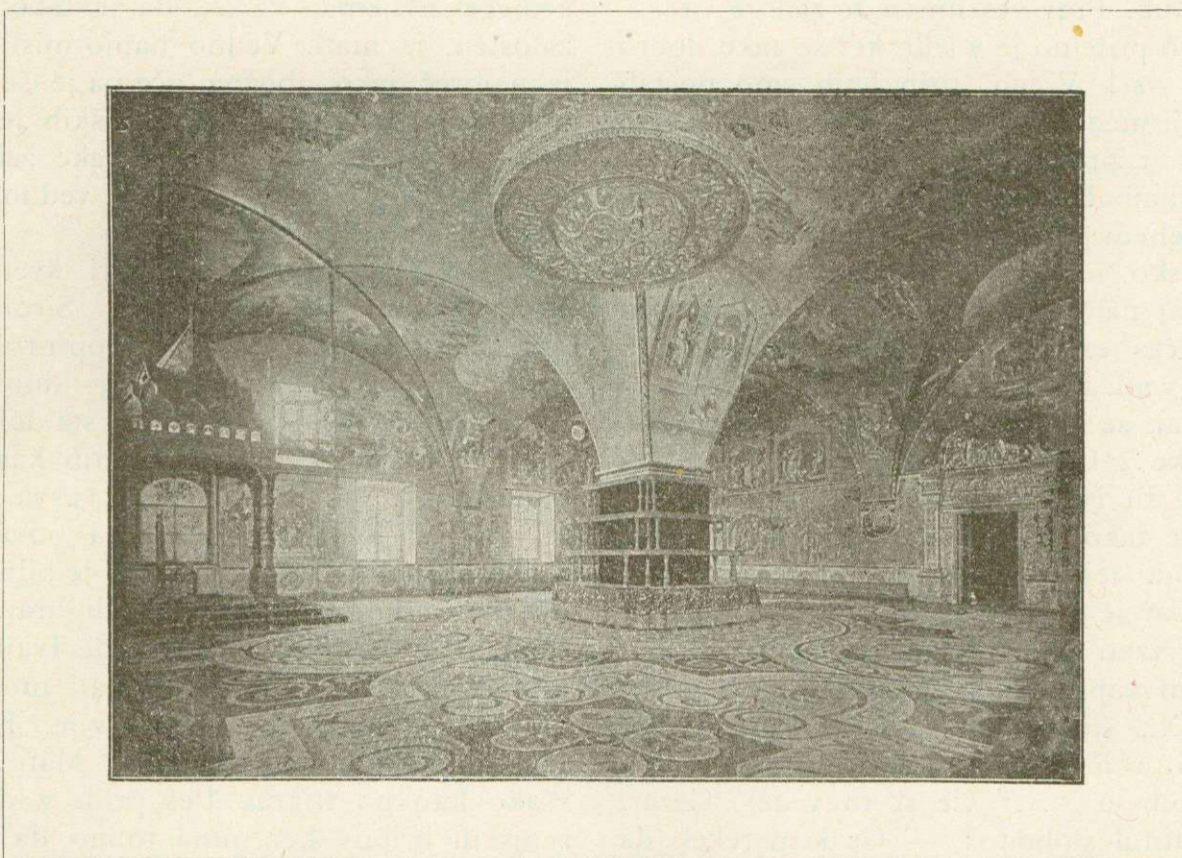
In kakó prijetno je v šoli, ker se tako dobro razumemo vsi! V teh štirih letih smo postali vsi prijatelji med seboj. Radi se imamo. In kdo tudi ne bi n. pr. rad imel Poljanca? Vse predmete zna najbolje, a zato ni ošaben; z največjim veseljem pokaže vsakemu, česar ga prosi. Pred latinsko uro je vedno vse črno okrog njega: tedaj nam prestavlja in razlaga Cezarja. O, Josipe, čas je, da nehamo že s tem Cezarjem. Jaz le ne vem, zakaj ga čitamo? Dolgočasen in pust je, kar se dá; drugega ne popisuje, ko svoje vojske z Galci, in pa hvali se, kako jih je naklestil tu in tam. Najbolj pa mi mrzi radi tega, ker je tako krivično oropal galske rodove zlate slobode ter jih spravil pod železni rimski jarem, čeprav je dobro vedel, da si noben narod ne dá rad vzeti te dragocenosti — slobode, kar je tudi sam zapisal v tretji knjigi popisa galske vojske, c. X., kjer pravi: „omnes autem homines natura libertati studere et condicionem servitutis odisse . . .“ Če si to vedel, Cezar, zakaj si zatiral slobodo? — Če sem rekel, da imamo Poljanca vsi radi, ker je tako postrežljiv, moral bi Ti našteti še celo vrsto drugih tovarišev, katere moraš ljubiti. Tak ljubljenev vseh je Potnik. Ni sicer prvi, pač pa takoj za odličnjaki. A to trdijo vsi, da je Potnik najboljšega srca: nikdar ne razžali nikogar, nikdar se ne tepe v šoli, in pri tem je tako nedolžen, da si nikdo ne upa vpričo njega izgovoriti kako manj spodobno besedo. Nekdo je zadnjič rekel, da stavi ne vem kaj, da Potnik ni storil v svojem življenju nobenega smrtnega greha. Posebnost njegova pa je ta, da se vsako leto povspne više in bo brez dvoma v viši gimnaziji odličnjak. Na pamet ne zna nihče toliko naših pesnikov kakor Potnik. Čudno je to: nauči se bolj težko, a zato ne pozabi več. Pravo veselje uživaš, idoč ž njim: kar usipa ti po cele kitice iz Prešerna, Jenka, Gregorčiča . . . Poljanec in Potnik sta oba Alojznika. — Ali kako bi ne

imel rad Rožanca? Šele letos smo spoznali, kako nadarjen je. Do sedaj je bil vedno med zadnjimi jednojkarji, tako da je izdeloval, a ne posebno dobro. Letos pa prinese nekega dné gospod profesor slovenščine domače naloge nazaj in pokliče Rožanca, da prebere svojo vsem. Napisal je bil celo povest iz zadnje bosenske vojske. Porabil je bil ves zvezek in čital jo je celo uro. Občudovali smo njegovo živo domišljijo. Gospod profesor je dejal, da je povest godna za tisek, le škoda, da nimamo primerne lista, v katerem bi se objavila, zakaj za „Zvon“ je le še nekoliko prelahka, za „Vrtec“ pa že nekoliko pretežka. Od tistega dné me vleče neka skrivnostna moč k Ivanu Rožancu. A nihče manj ne govori v šoli nego on. Vendar meni je odkril skrivnost svojega življenja. Vzrok, da je tako molčeč in žalosten, je mati. Vedno nanjo misli. Mati mu je namreč jako ubožna, oče pa je šel po svetu, predno ga je poznal. V otroških letih mu je mati pripovedovala zmerom kake žalostne povesti, ker je bila tudi sama vedno žalostna. Večkrat sta oba jokala.

Domači gospod so materi svetovali, naj pošlje Ivana v šolo. A s čim? Sirota je živila sebe in otroka le z delom svojih rok. Vendar jeseni ga pripelje v Loko. Pri dobrih ljudeh in v kapucinskem samostanu sta dobila hrano. „Predno sva pozvonila pri vratih kapucinskega samostana“, pravil je Rožanec, „sva pokleknila in molila. Sedaj pa vem, da bova uslišana, rekla je mati.“ In res! četudi je bilo že drugih učencev mnogo, ki so dobivali hrano v samostanu, vendar so sprejeli tudi Ivana. Drugo leto je prišel v Ljubljano. Mati mu je dobila hrano pri Mahru poleg gimnazije. Tam jo ima še sedaj, opoldne in zvečer. Mati ga obišče vsako leto po trikrat. Peš pride z daljnih gorenjskih hribov, ker nima toliko, da bi plačala železnico. Po poti se krepča s kruhom, ki si ga zasluži z dninami. Nekaj ga prinese pa svojemu ljubemu Ivanu. Rožanec neizrečeno ljubi svojo mater. Letos ji je s svojo molitvijo rešil življenje. Ne vem, če je komu povedal razven meni. Neki glas mu je rekel, da je mati za smrt zbolela; pisma ni dobil. Ves potrpt gre v frančiškansko cerkev pred podobo one Matere Božje v lavretanski kapelici ter moli tako goreče, da nazadnje odide s trdnim prepričanjem: mati ne bo umrla. Po nekoliko dnéh dobi pismo, v katerem mu je sosed po materinem naročilu pisal, da je bila zelo bolna, a da ji je že odleglo. — Povedal mi je tudi, zakaj tako lahko piše slovenske naloge. Mnogo je čital, *Desetega brata* n. pr. najmanj trikrat, potem si je vsebino vsakega poglavja ob kratkem zapisal. Pokazal mi je tudi svoj zapisnik. Ti ne veš, kaj ima notri? Najmanj kakih deset osnov za povesti

sem videl. Tudi sam pravi, da vedno snuje in premišljuje povesti. Nekatere so silno otožne in žalostne vsebine. „Take mi je pravila mati“, odgovarja, če ga vprašujem, zakaj misli na take dogodke. Rožanec bo brez dvoma pisatelj. Oh, koliko drugih talentov ima! Kmalu v začetku leta je narisal v šoli sličico. Sošolec Rus mu jo vzame ter jo odnese pokazat gospodu razredniku. Rožanec je ves prebledel od strahu, češ, kaj bo sedaj? Gospod razrednik pa je gledal sliko, gledal, nato pa rekel: „Rožanec, ti moraš hoditi k risanju. Kar zapisal te bom.“ A Rožanec se je bal risanja in prosil je tako dolgo, dokler ni gospod razrednik odnehal od svoje zahteve. Ali bi Ti, ljubi Josip, takega človeka ne

imel rad? — Antona Gorca pa poznaš, saj je bil do tretje šole v Novem mestu, potem je prišel pa v Ljubljano, v Alojzijevišče. Tako vselega človeka ni v celem razredu, kakor je on, pravcati Dolenjec. Od starega očeta je zvedel vse mogoče vraže in pravljice in povesti iz turških časov. Letos je začel delati pesmice. Prva je bila o Turkih, ki so oblegali neki grad na Dolenjskem in bili porušili zid, a grajščak je bil premeten, pa je dal po noči obesiti bele rjuhe pred luknje v zidu, in drugo jutro so se Turki čudili: „Bogme, ti gjavri po noči popravijo, kar mi po dnevu razbijemo“, in so šli. Pred šolo, ko so drugi vpili ali prevajali Cezarja, pomignil mi je ter mi jo na tihem prebral,

Granovitaja paláta v Kremlju.

da naj izrečem sodbo o njej. Meni je bila všeč in sem mu jo tudi pohvalil, samo na neke rime sem ga opomnil, da niso „ribniške“, kakoršne hoče imeti Levstik. Sedaj mi zaupa večkrat kako pesmico; vse so zložene po narodnih pravljicah, katere je slišal od svojega starega očeta. Ali se ni tudi Jurčič največ naučil od svojega deda? To že vidim, da ste Dolenjci ohranili največ starih običajev in pravljic. Če Bog dá, o počitnicah Vas spoznam natančneje. Ako so vsi Dolenjci tako veseli, kakor Gorec, no, potem ostanem kar pri Vas. Ti ne veš: v trenutku pozabi vso žalost. Včasih dobi kako dvojko v latinščini ali grščini, ker rajši misli na turške vojske in na čarovnice in mōre, kakor pa na dolgočasne aoriste; po uri pa ves žalosten

pride k meni: „Oh, Ivan, kako sem jaz nesrečen!“ „Nič ne maraj, Tone, — potolažim ga jaz — jedna dvojka vtone med boljšimi redi.“ „Saj res!“ In Tone se zasmije, pa počí s prsti in — vse gorjé je pozabljeno. Kako ne bi bil človek s takim veselim tovarišem prijatelj? — Ali pa z Domnom! Letos opravlja skupaj Alojzijevo šestnedeljno pobožnost. On je vedno jednak, vse obrača na Boga. Ko smo dobili zadnjo latinsko nalogo nazaj in sem mu potožil, da sem tako neumno napako napravil, zapisavši *sua interest* mesto *eius interest*, zavrnil me je, rekoč; „Ivan, Ivan, kako smo zaslepljeni; če v latinski nalogi naredimo napako, nas tako strašno boli in peče, če jo pa pred Bogom naredimo, če storimo greh, nas pa tako

malo boli!“ Odgovoril sem mu: „Domen, ti boš dober pridigar.“ In to mu povem večkrat, a nikdar ne zameri.

Pa čemu bi Ti še dalje pripovedoval o sošolcih! Peska in Umna že tako poznaš; Kralj je tudi izvrsten človek. Slovensko slovstvo pozna on najbolje; kupil si je Kleimayrovo slovstveno zgodovino, katero jako marljivo prebira. Zadnjič sem bil jedenkrat v njegovem stanovanju. Mnogo slovenskih knjig ima; vse so v najlepšem redu zložene v kovčegu, ki ga vedno zapira in ključ nosi s seboj. To mi pri njem ni všeč, ker je preveč oduren in sam zase, in nikomur nič ne zaupa razven Járšanu, s katerim skupaj čitata neko nemško knjigo, ki jo pa tako prikrivata, da ni mogoče zvedeti, kakšna je. Toliko sem bil v naglici jedenkrat ujel, da je začetek naslova: *Der Mensch und . . .* naprej pa nisem videl, ker je prehitro skrnil. Rekel pa mi je: „Ivan, to ni še zate.“ „A kako da je zate?“ vprašal sem. Odgovoril mi ni. In pa to se mi smešno zdi, da ne more pričakati, da bi mu vzrastla brada; kupil si je neko milo in s tem se maže, pa Járšan. Tudi imata večkrat skrivnostne pogovore in skrivnostno šepetanje. Če se jima kdo pridruži, utihneta. Res, to ni nikakor lepo, pa tudi pošteno in dobro ne more biti. — Neki tovariš se mi posebno smili. Ta je Avguštin Pisár. Odkar hodiiva skupaj v gimnazijo, torej od prve šole, vedno je bolehav: sedaj ima obvezano glavo s črno ruto, sedaj roko, vedno mu kodi „ven teče“. Na jedni roki ima sedaj široko rano, katere pa neče odvezati v šoli. Meni se jako smili. Ljubljčan je. Očeta in mater ima še. Jako miren in tih učenec je. Skoro ne vemo, da sedi v šoli. Govori le, če ga kdo vpraša. Včasih ne more pisati radi bolečin na roki. Ubožec, koliko bo še moral pretrpeti, predno pride v osmo šolo! V drugih predmetih je še trden, le latinščina ga tare. Perfektov nekaterih glagolov si kar ne more zapomniti, tako n. pr. od *iubeo*. Pred kratkim ga je vprašal razrednik: „No, Gustel, perfekt in supin od *iubeo*?“ „Iubeo, iubere, iussi, iustum!“ „Da, da“, reče nato gospod razrednik, „vere dignum et iustum est, da bi si ti že enkrat zapomnil pravo obliko. Kakó je?“ „Iustum.“ Avguštinova mati je kaj dobra. Ko smo gospodu razredniku za god nesli šop suhih cvetic, nam je ona podarila lepo pisano „vazo“ ter nam naročila, naj povemo gospodu profesorju, da je to podarila Gustelnova mati. Seveda nekateri tovariši so tudi taki, da ni mogoče govoriti pametne besede ž njimi. Repetent Komár n. pr. ima prav dolge lase; gotovo si jih že pol leta ni dal ostriči. Drugi repetent Čemrlj pa ga vodi okrog po sobi ter pravi, da kaže leva, in da take grive niti afrikanski levi nimajo, pa

krajcarje pobira od nas, ker zastonj, pravi, vam ne bom kazal leva. Včasih pa se ta „lev“ spozabi, stopi za kateder ter vpije po šoli: „Glas vpijočega v puščavi!“ — Neki drug sošolec, velik jezičnik, pridobil si je s svojim jezikom slavno ime: pravimo mu namreč „Demostenes“. Človek bi pričakoval, da bo Demostenes izdelal gimnazijo in se zlasti v grščini vedno odlikoval, a prav nasprotno: naš Demostenes pojde na učiteljišče, ker ne mara — Demostenovega jezika. — Rad bi Ti povedal o tem in onem še marsikaj, iz česar bi lahko spoznal, kako ima vsak, kar nas je, svoje vzore, za katerimi hodi, toda bodi — dovolj! 15. vel. srpana se vidiva na Muljavi pri Jurčičevi slavnosti. Tedaj se ogrejeva iznova za svoje vzore. Z Bogom torej in na svidenje na — Muljavi!

Ivan.

42. Na Muljavi. „Mislil sem, da sem v raju!“

V Novem mestu 17. vel. srp. 1882.

Ljubi oče! Naročili ste mi, ko sem šel iz doma, naj Vam prav kmalu pišem, če prej ne, vsaj iz Novega mesta. To dolžnost izpolnjujem danes, prišedši preko Stične in Trebnjega v dolensko prestolnico. Zdrav sem, hvala Bogu; to povem najprej, da Vas ne bo skrbelo, zlasti mater. Sedaj pa k stvari: kako sem potoval, kako je bilo pri Jurčičevi slavnosti na Muljavi.

Še tisti dan, ko sva s Tometovim Francetom nastopila pot, prišla sva popoldne skozi Rašico, kjer je bil rojen Trubar; šla sva tudi mimo tiste hiše, kjer je doma Prelesnik, ki denar dela, in ki jih je toliko tudi v našem kraju obogatil; rad bi ga bil videl, a pravijo, da je sedaj na Dunaju, kjer zaprt dela denar. Večerilo se je, ko sva po raznih klancih dospela do vrha krške doline, ob kateri leži na nizkem holmu — tiha Muljava. Presrečen sem bil ob pogledu na to mirno in vendar tako slavno dolino, o kateri mi je tudi Gorec, ki je tu nekje doma, povedal že toliko zanimivega.

Tema je bila, ko sva prišla na Krko. Prenočila sva v neki gostilni, in sicer so nama odkazali ležišče v ozki kašči. Dobro je bilo. Kdo bo spal pred takim dnevom?

Zjutraj je bilo na vse zgodaj največje veselje: dobil sem sošolca Toneta Gorca, ki me je že iskal, in svojega ljubega prijatelja Jožefa Ošabna iz Novega mesta, s katerim sva se srčno objela. Vrh tega je bilo tam še nekaj drugih novomeških dijakov: Milanič, Ivanič, Repar in Zima. Silil sem, da bi hiteli na Muljavo, toda sklenilo se je počakati ljubljanskih častilcev Jurčičevih, ki so se imeli pripeljati vsak čas na Krko. Med tem, ko smo stali pred župno

cerkvijo in vse polno ljudstva okrog nas, dregne me Gorec s komolcem ter mi pokaže nekega razcapanega človeka v oguljenem fraku. „Glej!“ pravi, „to je tisti izgubljeni študent, katerega omenja Jurčič v ‚Sosedovem sinu‘“. Pogledal sem, a izginil je kmalu med množico; iskat je šel hladila žejnemu grlu — na vse zgodaj. Gorec pa je še opomnil: „Ljudje poznajo še marsikatero izmed oseb, katere je opisal Jurčič v svojih povestih: Krjavlja, Martina Spaka, Nežo Rožmarinko i. dr. Vse je vzela iz naroda.“ Strmé sem ga poslušal in s spoštovanjem sem gledal na to množico, če ni morda blizu mene kak junak ali junakinja iz povestij Jurčičevih. — Slednjič okrog osme ure so se pripeljali Ljubljancje. S topiči smo jih pozdravili. Sedaj pa hajdi proti Muljavi! Bilo nas je mnogo, mnogo. Središče je bil znani pisatelj in odvetnik iz Ljubljane. Hodil je težko, a razdiral je take, da smo se mu vsi smejali. Jezil se je, da mu nobeden prav ne pové, koliko časa treba hoditi s Krke na Muljavo. „Na Krki mi je rekel star možiček“, pravil je, „da je jedno debelo uro. Sedaj gremo že pol ure, pa vprašam drugega moža, koliko je še do Muljave, pa mi odgovori, praskaje se za ušesi: ‚E, gospod, pol-drugo uro bo še!‘“. Ta doktor je govoril ves čas do Muljave. Pozabil bi bil kmalu opomniti, da je gospod profesor zgodovine, govoreč o Mirabeau-u, znanem odvetniku za francoske revolucije, rekel: „Če hočete vedeti, kakšen je bil Mirabeau, poglejte dr. —.“ Dočim se je družba glasno smejala, mislil sem jaz, kako je Jurčič po tej le poti hodil kot mal deček v šolo na Krko in pozneje kot gimnazijec k svojemu dobrotniku, župniku na Krki. Koliko načrtov je že tedaj nosil v glavi, kako burno mu je bilo srce, ko se mu je odpiralo življenje in svet! Okrog desetih smo dospeli na Muljavo. Nekaj s slamo kritih hiš, nekaj skednjev, nekaj sadnih vrtov na prijaznem griču, vmes kolo-vozna pot — to je Muljava. In ta skromna vasica je dala slovenskemu narodu takega moža! — Ljudstva se je vse trlo. Ob desetih se je pričela slovesna sv. maša v oni cerkvi, v kateri je bil Jurčič z materjo ali očetom ali pa dedom tolikrat pri službi božji, v oni cerkvi, katero je pozneje opisal v Juriju Kozjaku . . . O, izpremembe! Nekdaj so divjali todi Turki in hoteli požgati cerkvico, in ljudstvo je bežalo pred njimi v gozde, možje in mladeniči pa so se borili ž njimi na krvavih bojiščih z bridkimi meči —: danes pa se vrši vse tako veličastno, vse je veselo in brezskrbno, in slavi se mož, ki je opisoval bridkosti naših dedov, ki se je boril s peresom za domovino, kakor so se očetje z mečem. Med sv. mašo je bilo vse tiho okrog. Gospod profesor Tomo Zupan so maševali,

dva gospoda sta pa stregla, jeden je bil silno velik, drugi pa manjši. Pravili so, da sta bila domača kapelana. Po maši se je vse zbralo pred rojstveno hišo Jurčičevo, ki stoji najvišje, konec vasi; taka je, ko druge, nizka, s slamo krita, spredaj pa precèj prostran vrt. Na pragu je čepela — Jurčičeva mati, slepa. Tik nje je stopil pisatelj Janko Krsnik ter govoril o Jurčiču in proslavljal tudi njegovo mater. Rad bi bil tedaj blizu nje, da bi ji bil voščil srečo; a pravijo, da ni bila vesela, in da je ves čas med govorom jokala, in da je menda rekla: „Kaj mi bo vse to? Mojega Jožeta mi dajte nazaj!“ Uboga mati! — — Jaz pa sem stal spodaj sredi vrta nekje in Ošaben in Gorec pa oni štirje novomeški dijaki, in poleg nas je stal gluha možiček, ves muh poln, kakor tisti Fortunatek Tekmec, ki se je z luno prepiral, in prosil nas je, naj mu damo znamenje, kadar bo konec govora in treba zavpiti „živio“, da bo tudi on zavpil, in poredni Gorec mu je pomignil sredi govora, in možiček je zakričal „živio“ jedenkrat, dvakrat, in ni si dal dopovedati, ko so mu drugi kazali, naj bo tiho in naj nikar ne moti govornika. Jaz pa sem začel misliti, če ni morda že tudi tega možička kje opisal nepozabni Jurčič . . . Po govoru je govornik odkril spominsko ploščo, mi pa smo zavpili navdušeno trikrat „slava!“

Nato se je začelo neznanško gibanje med množico. Gospôda je zasedla pripravljene vozove in kočije ter se odpeljala proti Stični, kjer je bil napovedan obed. Za vozovi, ki so dirjali po ravni cesti, udrlo se je vse črno ljudstva. Stal sem nem na griču za izginjajočimi kočijami . . . In prihajalo mi je vprašanje: „Kje je bila slavna gospôda tedaj, ko je Jurčič stradal kot ubog dijak?“ Tudi Tometov France je prisedel h gosposkim sorodnikom ter se odpeljal. Tovarišev ni bila volja iti v Stično; dasi nerad, moral sem se posloviti od njih. Šli so domov. Jaz pa sem se obrnil na drugo stran proti Stični. Vendar predno sem zapustil Muljavo, stopil sem v hišo Jurčičevo. Prej tako hrupno, sedaj je bilo vse tiho; v hiši na nizkem stolčku je sedela stara, slepa mati ter — ihtela. O, kako rad bi bil stopil k njej ter jo tolažil, toda nisem se drznil, kot ptujec motiti tišine v hiši. A bridko je bilo tudi meni pri srcu. Uboga mati, mislil sem si, vse je odšlo, ostala si sama: ljubljenega sina nimaš več! Toda saj te tolaži v tvoji žalosti tolika čast, katera se izkazuje tudi tebi radi sina? Ne morem Vam povedati, ljubi oče, kako me je to presunilo, ko sem videl, da ta mati, dasi toliko slavljená ta dan, ni srečna Ne gre in ne gre mi to iz glave. Zares: sreča in zadovoljnost ne more biti v slavi. Kje, kje naj je iščem? Oh, uboga

mati, najgorkejša želja tvojega srca, vsega življenja, se ti ni izpolnila . . . In vendar je šel tvoj sin za poklicem! Jurčič si je bil hotel izbrati profesorski poklic, ki je pač najlepši. — Oče, tega ne bi hotel, da bi bila moja mati, da bi bili Vi kdaj nesrečni radi mojega bodočega poklica . . .! Tiho sem se poslovil od pre-slavne hišice; ozrl sem se še na ravnokar od-grnjeno spominsko ploščo, v steno vzdano, kjer je vdolben napis:

*V tej hiši je bil porojen v 4. dan marcija
1844. leta*

*Josip Jurčič,
pesnik in pisatelj slovenski.*

Postavil hvaležni narod 15. avgusta 1882.

V Stično sem prikorakal sam. S hriba na-proti samostanu je odmevala godba. V dolgih vrstah so sedeli častilci rajnikovi okrog miz, sredi zelenja, v senci dreves; gosto nasajene smreke so zabranjevale drugim ljudem vhod na slavnostni prostor. Pomešal sem se med gledalce, katerih se je vse trlo okrog smrekove ograje. Vrstil se je govor za govorom, toda radi šuma zunaj vpijočih ljudij in pregostega smrečevja nisem razumel nič, razven „žiyio!“, ki se je razlegalo po vsaki zdravici. Kar nakrat pa zavpije starosta gostov: „Gospôda, pesnik Simon Gregorčič ima besedo.“ Bilo mi je, kot da me je prešinila električna: kaj, Gregorčič je tu in jaz nisem vedel? Sedaj torej ga bom videl! V trenutku je bil sklep storjen: predreti smrekovo ograjo in preriniti se skozi gospôdo do slavnega pesnika. Vem, ljubi oče, da zma-jujete z glavo, ko čitate te vrstice, in me v duhu karate, da je bil to predrzen sklep; no, zato je prišla huda, prehuda kazen. Gregorčič je bil že vstal, — to sem videl, vse je bilo utihnilo, še celó zunaj vrta, vse je poslušalo, — tu, v skrajni sili, da bi ga videl v obličje, skočim, zaženem se med mlade smreke, kar pravi nekaj „rèsk!“ — o groza, o nesreča! Moja kamižola je raztrgana, žep visi žalostno od nje; meni pa je bilo obupati. Prišle so mi takoj na misel besede, katere je gospod raz-rednik tolikokrat ponavljal, ako je katerega za-lotil pri goljufiji:

Das ist der Fluch der bösen That,
Dass sie fortzeugend Böses muss gebären.

Ako bi si bil sukno raztrgal doma, naj bi že bilo: a na potovanju, tako daleč od doma,

sam, med ptujimi ljudmi, in še v Novo mesto hočem iti in dalje po Dolenjski — — kam z raztrgano sukno? Da bi imel vsaj kako buciko pri sebi! Ves žalosten odlomim dolg, svež trn ter za silo privežem ranjeni žep. Ves nesrečen zapustim gospôdo ter sedem pod košato lipo vrh griča. Sedaj se šele spomnim, da ves božji dan nisem imel ničesar v ustih. Kdaj? Saj ni bilo časa. In tak dan jesti bi bilo skoro ne-spodobno, ali vsaj ne poetiško! V nebesih ne bomo potrebovali jedij; in ta dan sem mislil, da sem v raju! Oh, saj je bil to praznik vsega slovenskega naroda! Da pa vendar potolažim žalost in glad, kupim od kmetiškega mladeniča, ki je sedel pod lipo s košem sadja, za dva novčiča hrušek. In zopet sem postal vesel in zadovoljen. In to veselje je postalo še večje, ko nenadoma pride iz vrta nekaj gostov, sprem-ljajočih pesnika Gregorčiča do voza, ki ga je čakal spodaj na cesti. Vstal sem, tiščal z jedno roko raztrgani žep, z drugo držal dežnik in klobuk, vstopil sem se prav blizu ob poti koder je šel, in — videl sem ga! In ko je sedel na voz, klicali smo mu z griča: „Slava, slava!“, on pa nam je prijazno odzdravljaj. In ko se je voz začel pomikati, stopil sem jaz ven iz množice, da sem stal skoro sam sredi griča, in vihtel sem klobuk, kličoč „Slava, slava!“ in pesnik je zopet odzdravljaj, in — oh, oče, tega trenutka ne pozabim nikoli — zdelo se mi je, da se je proti meni posebej obrnil in mi mahnil z roko. Bil sem srečen, presrečen! Zavidal sem le onemu ljubljanskemu gostu, ki se je vozil z Gregorčičem. Ko je voz izginil, izginilo je zame vse; vse mi je bilo brez cene. Prenočil sem na nekem hlevu v senu. Drugo jutro sem si ogledal še jedenkrat kraj včerajšnjega slavlja. A kako sem se zavzel, ko sem zagledal, da je na mestu, kjer je sedel včeraj starosta, danes sedel možak, masteč se z golažem in žejo tolažeč s pivom. Včeraj poezija, danes pa taka proza! Nevoljen sem se obrnil od njega. Ogledal sem si stiški samostan, ki žalostno razpada, potem pa sva jo mahnila s Francetom, s katerim sva se zjutraj zopet sešla, mimo Št. Vida skozi Trebnje in Mirno peč v Novo mesto. Med potjo je zeló deževalo. Vendar sva bila vedno dobre volje. Dospevši v mesto, sva se hotela predstaviti gos-podom kanonikom, a — sto nesreč! — no-benega ni bilo doma. Ker neprenehoma lije, naju že močno skrbi, kako prideva domov. Moj Bog, táko daljo! Danes sem od dolge poti utrujen, zato sklepam to sporočilo z nado, da Vam doma povem kaj več.

Z Bogom!

Vaš

Ivan.

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

Ker so se bali, da jih utegne krščanska vojska neprevidoma zgrabiti, vrnili so se na Dravsko polje.

Kvišku, kvišku plam se dviga,
Na široko liže, vžiga,
Urniše od vetra šviga;
Kot iz pečnega oboka
Zrak žari, tramovje poka,
Strop se vdere, okno zije,
Dete plaka, mati vpije,
Stok živine iz drtine;
Dnevu svitla noč enaka.

Petnajst dnij so divjali okoli Ptuja, razsajali, lovili kristijane, požigali hiše in cerkve in počeli

Car Nikolaj II.

grozovitosti. Tej druhali šel je nasproti Jakop Sekelj, lastnik ormoškega grada, s 5000 jezdec. Njemu je sledilo kmalu še več nemških vojakov in tudi cesar Maksimilijan sam. S skupno močjo so potisnili sovražnika srečno iz dežele na Hrvaško. Ondi so mu hoteli Ogrri in Hrvatje pot zastaviti, a bilo jih je premalo. Dne 9. kimovca so Turki zmagali na Modruškem polju, in 5000 kristijanov je obležalo na bojišču.

Odslej je imel slovenski Štajer veliko let mir pred Turki; domovina bi si bila opomogla, ko bi je ne bile nadlegovale domače razprtije. Namestu Turka so rogovilili po domačih krajih nezadovoljni kmetje, ki so se bili zaradi visokih davkov, še bolj pa zaradi krivic in nečloveškega

odiranja graščakov uprli, ter zahtevali „staro pravdo“. L. 1503., 1513. in posebno 1515. so zapisana v domači zgodovini s krvavimi črkami, ker je veliko ubogih in zapeljanih kmetov ali na krvavem bojišču poginilo ali jih je gospôda dala umoriti.

L. 1532. so rogovilili Turki zopet po Slovenskih goricah, oblegali Maribor, in požigajoč in ropajoč dospela je glavna turška vojska dne 22. kimovca pred Ptuj. Poveljnik se tukaj ni nič mudil, ampak je z jednim oddelkom odrinil še tisti dan po blatnih haloških klancih, v katerih je mnogo živalij obtičalo in pocepalo, na Vinico na Kranjsko. Drugi oddelek je pri Ptujju mahnil na drugo stran Drave, kjer so se zbirali Turki, ki so ropali po Slovenskih goricah.

Kaj radi bi se bili Turki tudi Ptuja polastili, pa ker je bilo mesto močno utrjeno, niso se ga lotili; pač pa so oropali in užgali predmestje s cerkvijo sv. Ožbalda vred. Zato je vlada pozneje ukazala, naj dotičnim prebivalcem, katerim so bile hiše pogorele, odkažejo v mestu stanovanje, božja služba pa se naj s slovensko pridigo za nje opravlja v župnijski cerkvi ali pa v cerkvi vseh Svetnikov.¹⁾

Carski orel.

Izpred Ptuja je divja truma vihrala nad Veliko Nedeljo in Ormož, katerega je razde-

¹⁾ Dotično naročilo ima h koncu sledečo opombo: „Nation im Türku krieg zu Pettaw gewesen anno im 32: Albaneser, Kriechen, Wossner, Wulgardier, Ratzen, Wallachen, Arabier, Natalier, Sophier, Persier, Egypter . . . Ungern, Behaym, deutsch, windisch, crabatisch.“

jala.¹⁾ Mimo Središča, kjer so ali pobili ali ugrabili vse, kar je bilo živega in se ni poskrilo, drli so Turki nad Varaždin, kjer so se združili z glavno četo, ki je bila dan poprej z Vinice prihrula tje. Od ondod so se pomaknili v Turčijo nazaj.²⁾

Nezaslišane reči nam pripovedujejo zgodovinarji (n. pr. Valvasor) o turški grozovitosti. Kristijane so morili brez usmiljenja. Njih glave so na sulice nabadali in okoli njih skakali. Telesa umorjenih so divjaki parali, ž njihovimi črevesi so se prepasovali in celó pekli in žrli človeško meso. Otroke so butali z glavami ob plotove in zidovje, da so se možgani po tleh razlivali, ali so jih na plote natikali. Človeški udje so ležali na cestah in potih in okoli je bilo vse s človeško krvjo omadeževano. Milo so cvilili in cepljali nedolžni otročiči na kolih nabodeni, zraven njih so pa umirale matere osramočene in oskrunjene. Bila je žalost in nesreča, da je noben jezik ne dopové in nobeno pero ne popiše. Krepki možje so bili v sužnjost prodani, močni fantje pa potaknjeni med janičarje, najhujše sovražnike kristijanov.³⁾

Ljudska pravljica še veliko govori o Turkih, kako so bili surovi, grdi in bojaželjni, kako so polja, travnike, vinograde in hiše pokončavali in pomandravali. V dolgih zimskih večerih slišiš starega očeta ali staro mater otrokom pripovedovati o Turkih; pove ali opiše ti mesto, na katerem so stali, ali križ ali drugo znamenje, katero so razrušili ali kjer so počivali.

Poleg turških napadov ne smemo pozabiti tudi nekaterih vladarjev, kateri so si hoteli prisvojiti v vojnem oziru važni Ptuj. Ogerski kralj Matjaž Korvin si je bil s svojo ogersko druhaljo osvojil

¹⁾ Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark, VIII., str. 393. v opombi.

²⁾ Cerkev, katere so Turki pri tem napadu na slovenskem Štajerskem oskrunili, posvetil je zopet l. 1534., posebno pa l. 1535. meseca vinotoka knezoškoflavantinski, Filip Renner.

³⁾ „Turki na slovenskem Štajerskem“, Slovenske Večernice l. 1894. — Lapajne, zgodovina štajerskih Slovencev. — F. Raisp, Pettau. — M. Slekovec, župnija sv. Lovrenca na Dravskem polju.

zraven drugih mest tudi Ptuj l. 1480. ter v njem gospodaril še huje nego preje Turki do l. 1490. Ker je pa Matjaž posebno skrbel za kmeta, zato ga tudi narod ni pozabil. V narodnih pesmih ga prepeva in hvali ljudstvo, in kralj Matjaž je slovenskemu narodu „vzor“ junaštva ter o njem v narodni pesmi pravi:

Ko mahnil je, je prostost dal,
Deset je padlo vselej glav.

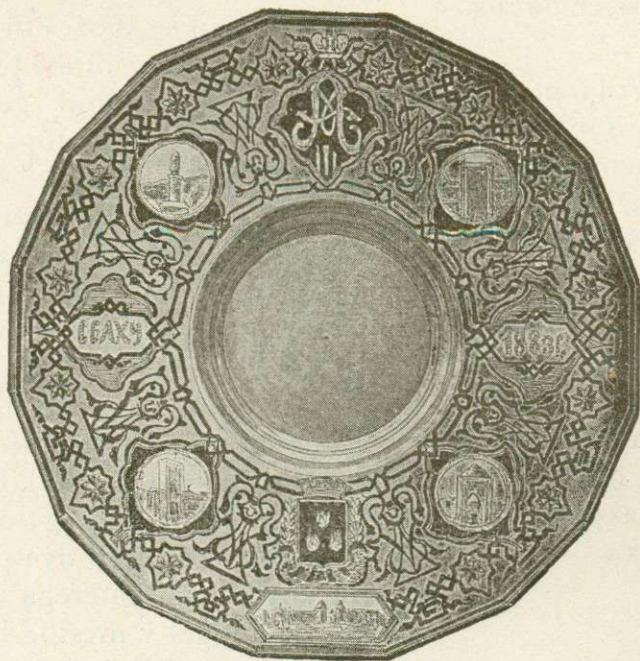
(Kralj Matjaž.)

Njegova bridka sablja je bila strupena:

Od spodaj kača gor' sedi,
Od zgorej ogenj gre iz nje,
Matjaž jo ročno sukati ve.

(Kralj Matjaž.¹⁾)

Ko so bili Turki in drugi sovražniki potolčeni, pretila je mestu zopet druga nevarnost od nezadovoljnih ogerskih plemenitšev, katerim je bil na čelu hrvaški ban Peter Zrinjski in grof Frankopan, jako bogata hrvaška velikaša, katera sta pridobila za svoj namen tudi štajerskega grofa Ivana Erasma Tattenbacha. Ta naj bi jima pomagal s tem, da bi napadel s svojimi vojaki in podložnimi kmeti cesarska mesta: Radgono, Ptuj, Maribor in Gradec. Ako se jim napad posreči, obljubil je Zrinjski Tattenbachu, da postane štajerski vojvoda, ali da se mu dá vsaj celjsko okrožje (sed. spodnji Štajer). O tem sta se pogovorila deloma na posestvu

Skleda za kruh in posodica za sol v pozdrav carju.

Tattenbachovem v Račju, deloma pri Zrinjskem v Čakovcu.

Potemtakem bi bilo mesto zopet v nevarnosti, ko bi se zarota ne bila zvedela o pravem

¹⁾ Pesmi o kralju Matjažu so jako stare. Prof. Rutar v „Zvonu“ (1879) pravi, da se v teh pesmih opeva le bolj junaštvo srednjega veka v obče, in da je to junaštvo le poseobljeno v kralju Matjažu.

Vprašanje je, kako so te pesmi o kralju Matjažu nastale pri Slovencih. Celó lahko, ker so Slovenci veliko občevali z ogersko državo, pa tudi v turških bojih so se bojevali skupno proti sovražniku krščanstva.

Ljudstvo si še pripoveduje, da kralj Matjaž ni umrl, ampak spi v neki gori ter pričakuje ugodnega časa. Znamenja, kdaj vstane, so različna. Slišal sem v ptujski okolici, da sedi v neki gori pri kameniti mizi s svojimi vojaki, in prebudi se tedaj, kadar mu bo brada vzrastla devetkrat okoli kamenene mize. Sedaj mu je že trikrat vzrastla okoli mize. Ko bo končano njegovo spanje, pojde s svojimi vojaki pod lipo, da ž njimi premaga ves svet.

času. Zarotnike so prijeli in Tattenbacha so obglavili v mestni svetovalnici v Gradcu 1. grudna l. 1671. Štirikrat je rabelj udaril preje, nego je odpadla glava.¹⁾

Med mnogimi sovražniki, ki so svoje dni razsajali po prijetnih in rodovitnih krajih med Muro in Dravo, in katerih ljudstvo še dandanes ni pozabilo, so za divjimi Turki zlasti Kruci. Kruci so bili nezadovoljni Ogrji združeni z roparskimi Turčini. Beseda „Kruc“ je ptujka in pomenja po Slovenskih goricah, kjer se je udomačila, korenjaka neprestrašenega in predrznega, pa tudi divjaka brez sočutja in vere, kateremu ni sveto ni blago ni življenje.

Ko so l. 1703. Kruci grozili štajerski deželi, šel je skozi Ptuj s svojo vojsko na pomoč graški grajščinski poveljnik grof Rabatta. In ko so leta 1704. zopet ropali in požigali po Slovenskih goricah ter dospeli že do Ormoža, bilo je mesto primorano pripraviti se za napad; sicer pa niso Kruci nikdar prišli do Ptuja.²⁾

Ob tej priliki je poslednjič služila ptujška trdnjava; pozneje ni več o njej slišati, kakor je tudi mesto izgubilo svojo strateško veljavo, ko je bila Ogerska za vedno združena z Avstrijo. Mesto so l. 1703. priklopili mariborskemu okraju.³⁾

Cesarica Marija Terezija je jako skrbela za mesto; l. 1750. meseca malega srpana je tudi obiskala Ptuj. Dala je cesto napraviti od Ptuja na Slov. Bistrico in Radgono za povzdigo prometa, nadalje je zapovedala, naj se na državne stroške zida hiša za onemogle vojake, ter naj v Ptujju vedno biva vojaška posadka.⁴⁾

Francози.

Ob času cesarja Franca II. (1792—1835) se je Avstrija več let bojevala z Napoleonom. Dasi so Francozi v tej dōbi Štajersko petkrat obiskali, prišli so v ptujsko okolico samo dvakrat.

L. 1799. je vodil ruski general Suvarov svojo pomočno armado s 14.000 kozaki skozi Ptuj; utaborili so se pri Hajdinu in tam po

Tudi še več drugih pripovedek vé ljudstvo o njem, katerih pa tukaj ne moremo vseh zabeležiti. (Lapajne, zgodovina štajerskih Slovencev, ogerski kralj Matija str. 108. — Narodne pesmi in pripovedke o njem, glej dr. Jakob Sket, slovensko berilo za peti in šesti razred srednjih šol.)

¹⁾ Lapajne, Zgodovina štajerskih Slovencev, str. 188 in sl. — F. Raisp, Pettau, str. 88. — Natančneje o njem ima „oče štajerske zgodovine“, Aquilin Julij Caesar v svoji knjigi „Beschreibung des Herzogthums Steiermark“ 1. Theil, 631—640.

²⁾ Lapajne, Kruci na slov. Štajerskem, str. 191. — F. Raisp, Pettau, str. 89. in dr.

³⁾ F. Raisp, Pettau, str. 69.

⁴⁾ Idem.

pravoslavnem obredu praznovali binkoštno praznike.

Po nesrečni bitvi pri Ulm-u l. 1805. so drli Francozi naravnost proti Dunaju, in avstrijska armada, ki je pod poveljem nadvojvoda Karola ostala na Laškem, morala se je takoj umakniti. Dne 2. grudna i. l. je došel nadvojvoda s prvimi trumami na Dravsko polje, in ljudem se je milo storilo, ko so videli več nego 50.000 vojakov, ki so hiteli glavnemu mestu Avstrije na pomoč. Utrujeni in lačni so dospeli v Ptuj, kjer so bolni kmalu napolnili dominikanski samostan in Gornji-Ptuj. O tistem času je Napoleon premagal Avstrijo na Moravskem pri Slavkov-em (Austerlitz), in vsled miru, ki je bil 11. grudna (v Požunu) l. 1805. sklenjen, prišla je Štajerska Francozom v last, ki so jo kmalu posedli. Ko se je cesarska armada pomaknila s Ptuja na Ogersko, že je tje (16. grudna) dospelo šeststo Francozov, ki so se ondi mudili deset dnij.

L. 1808. so se skozi Ptuj vračali Rusi, potem, ko so morali jonske otoke prepustiti Francozom; bili so pod vodstvom generala Nacinov-a z 10.945 možmi in 42 topovi; od 8.—20. sušca nadaljevali so svojo pot na Ogersko.¹⁾

Drugikrat so prišli Francozi v ptujsko okolico leta 1809. Tudi takrat se je morala vsled zmag Napoleonovih avstrijska armada pod poveljem nadvojvoda Ivana vrniti z Laškega čez Koroško na Štajersko. V Trbižu so jih Francozi napadli, mnogo jih ubili, ostale pa na vse strani razpodili. Razkropljena armada se je zbirala v Ptujju. Ko so se bili ondi sešli, zaukazal je general Ignacij grof Gyulai v noči 25. vel. travna podreti dve poli dravskega mosta, da bi sovražnik, katerega se je bilo skoro nadejati, ne mogel v mesto. In zares je bil skrajni čas. Že čez dva dni (27. vel. travna) popoldne okoli štirih je došel prvi oddelek Macdonaldove armade do dravskega mosta. Ker niso mogli v mesto, ustrelili so parkrat čez Dravo na onkraj vode razpostavljeno stražo, potem pa se proti Mariboru obrnili, na kar so dravski most zopet popravili, da so čezenj že dne 12. rožnika vozili. V tem času si je mesto Ptuj osnovalo svojo konjico (kavalerijo), katero je nadvojvoda Ivan, vrnivši se iz Italije, jako pohvalil.

Po krvavi bitki pri Wagramu je bilo kratko premirje. Takoj potem je prišel oddelek francoskih lovcev pod poveljem podpolkovnika Houg-a na Ptuj. 116 jih je ostalo za posadko ondi, 70 pa jih je odrinilo v Ormož. Ta posadka je zapustila Ptuj dne 19. kimovca, a že dne 10. grudna je prišlo tje 800 dragoncev z generalom, ki je s štabom ostal v mestu, vojake pa je poslal v bližnje vasi. Ostali so ondi do

¹⁾ F. Raisp, Pettau, 92.

9. prosinca l. 1810., in čim bolj so jim ljudje stregli, tem prijaznejši so bili. Vsled mirú, sklenjenega na Dunaju, so Francozi Štajersko zapustili; ljudstvo jim je voščilo srečen pot za vsekdar.

Francozov sicer ni bilo več nazaj, pač pa so se v letih 1810, 1813, 1814 in 1815 pomikale avstrijske armade po Dravskem polju skozi Ptuj, in domačini so delali ljudem večkrat večje sitnobe kakor Francozi.¹⁾

Prišlo je leto 1848. Čudno je vrelo po vsej Avstriji, tako tudi na spodnjem Štajerskem. Beseda „sloboda“ je tudi Slovenca vzdramila iz dolgega spanja ter ga navduševala za enakopravnost. Tukaj naj omenjamo, kar se Ptujja tiče kot trdnjave in vojaške posadke proti Ogerski. Madjari so se tedaj hoteli odcepiti od Avstrije. Že so začeli takrat tiščati proti hrvaško-slovenski meji, zasedli so prekmurski okraj Medjimurje, in tukaj je madjarskih vstajnikov general Perczel zbral do 5000 mož. Trdil je sicer: Štajerska se nima ničesar bati, pa to mu ni bilo verjeti; zato je general Nugent med Ptujem in Ormožem zbral, kakor se je trdilo, nad 10.000 cesarskih vojakov in vse vesnice so bile napolnjene z vojaki. Tako je minil čas do 3. listopada 1848. Perczelove prednje straže so krožile tik slovenske meje, male pol ure niže Središča, Nugent pa je imel svoje razpostavljene od Ptujja do jedne ure niže Ormoža. Misлил je Ptuj premeniti v trdnjavo, pa ni bilo potrebno. Dne 8. listopada se vzdigne Perczel jako rano in prekorači mejo s svojim krdelom. Že ob 4. uri se ob deževnem vremenu tiho pomakne naprej skozi Središče ter pride samo pol ure niže Ormoža. V glavnem Nugentovem stanu pri Veliki Nedelji niso slutili nobene nevarnosti. Kako je bilo možno prestriči naše prednje straže, to še danes ni dognano. Sovražnik je stal že pred Ormožem, ko pride v glavni stan glas, da je sovražnik tako blizu. Hitro postavi svoje vojake v bojni red, in čez nekoliko ur so morali Madjari zapustiti Ormož in Središče ter se vrniti na Ogersko.

Svojo pot na slovenski zemlji, komaj tri ure daleč, so zaznamovali s svojo krutostjo in pokazali še svojo staro madjarsko divjost. Odnegli so namreč, kar se je dalo, pojedli in spili ljudem, vse brez plače, kolikor je kdo mogel. Kar je ostalo, to je pobrala in poropala ciganska druhal, ki je temu vojaštvu bila vedno za petami.

¹⁾ M. Slekovec, župnija sv. Lovrenca na Dravskem polju. — F. Raisp, Pettau.

Četudi je bilo veliko nepotrebnege šuma in ropota, četudi se je veliko nespametnega zgodilo, četudi so Ogri ukrotili šele s pomočjo Rusov, vendar je imelo to leto za vse avstrijske deželane dobre nasledke. Ravno tega leta je začetek boja in prepira za narodnost in enakopravnost, ter je bil tudi slovenski kmet oproščen vsake dolžnosti do nemške grajščinske gospodske.¹⁾

Leta 1857. meseca grudna so položili prvi temelj za novo železnično progo (Franca Jožefa) zraven okrajne ceste blizu Rogoznice na posestvu Franca Maleka v Kaniži, katera je bila projektovana od Pragerskega mimo Ptujja do Čakovca na Ogerskem.

Leta 1859. in 1866. so se nekateri Ptujčani in okoličani udeleževali bojev na Laškem v Lombardiji in na Beneškem, o katerih še sedaj veliko pripovedujejo.

Večkrat so to starodavno mesto počastili tudi s svojim obiskom avstrijski cesarji kot štajerski vojvodi, tako:

Cesarica Marija Terezija mal. srpana l. 1750.

Cesar Jožef II. dné 15. velikega srpana 1774. in 20. rožnika l. 1786., katerega leta je bila velika vojaška vaja na Dravskem polju skozi štiri tedne.

Cesarju Leopoldu II. 8. kimovca l. 1790. so se v Vindenau-u pri Mariboru poklonili Ptujčani.

Cesar Franc I. 23. kimovca l. 1807., pogledal si je minoritski samostan, katerega je hotel porabiti za škofijski sedež, ko bi se tje preselila lavantinska škofija; 11. vinotoka leta 1810. in 29. vinotoka l. 1817.

Cesar Ferdinand I. zastopan po svojem bratu Francu Karolu 23. kimovca 1837.

Cesar Franc Jožef I. 2. vinotoka l. 1852. in malega srpana l. 1883.²⁾

Ozrimo se še na grb ptujškega mesta, katerega začetek spada v srednji vek, ker se omenja že v letu 1277., ko je bil Wekerling prvi znani mestni sodnik.

Grb obstoji iz rdečega križa na srebrnem polju, pod katerim je zvezda, ter pomenja, da se je Ptuj krvavo boril za krščansko vero in tudi srečno zmagal.

Kri pomenja rdeča barva križeva, krščansko vero pa križ, in zvezda srečno zmago.³⁾

(Dalje.)

¹⁾ Lapajne, zgodovina štaj. Slovencev str. 211. sl. — F. Raisp, Pettau.

²⁾ F. Raisp, Pettau, str. 178.

³⁾ F. Raisp, Pettau, str. 82.

Človeško telo — prozorno.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

Bilo je na Dunaju prvi mesec po Röntgenovi najdbi nove svetlobe, ko se je sešlo več strokovnjakov v delalnici prof. dr. Ederja, voditelja fotografske šole. Učenjaki so se pogovarjali o prevažni odkritvi prodirajoče sile Röntgenovih žarkov.

Pred možmi je stala draga zapletena priprava, sestavljena iz fizikalnih, električnih in fotografskih priprav. V zatemnjeni sobi je stal na mizi Ruhmkorffov aparat, v katerem električni tok galvanske baterije oživlja nov inducirani elektrotok. Ruhmkorffov induktorij sam stane kakih dvesto goldinarjev: kje je pa baterija, kje do dobrega izsesana Crookesova cev in drugo! Drage so že od nekdanj Crookesove cevi, in še dražje so zato, ker se med rabo prehitro oslabé ter je zopet treba drage sesalke, da iznova poseša zrak iz njih. Navadno so te cevi podolgaste in steklene. Profesor Eder je dal cevi podobo buče, široke kakor krožnik. Iz te buče stopa tako širok tok Röntgenovih žarkov, da obseva na široko čez in čez tisto stvar, katere senca se ima fotografovati. Na mizi pod to bučo, iz katere je inducirani elektrotok pošiljal skozi steklo katodne žarke, ležala je navadna, za sprejem fotografskega vtiska občutna ploščica, skrbno zavita v črn papir, da je ne zadene in ne pokvari postranska podnevna svetloba. Na papirju nad zavito ploščico je sloanela roka mladega dekleta, in Röntgenova nevidna svetloba, izvirajoča iz zgornje buče, je obsevala roko, prodirala jo je kolikor toliko ter obsenčevala ž njo fotografsko tablico in delala na tablici pričakovani vtisek kostij v roki. Ta vtisek senčnate podobe roke pa je, kakor sploh pri vsakem fotografovanju, še neviden; fotografska umetnost ga je s pomočjo kemijskih reagencij morala šele utelesiti in postaviti pred oči.

Nad tako zapletenim, dragim dovrševanjem slike je vzkliknil neki učenjak: „Čemu toliko težav in sitnostij! Rajši bi videli, da nam postaviš na zaslonu pred oči tisto senčnato podobo, katero fotografuješ, da bi ogledovalci brez dolgočasnega fotografovanja zagledali kar s prostimi očmi kostenjak roke v prozornem telesu! Saj so Röntgenu“, tako je nadaljeval mož, „pokazali njegovi X-žarki kostenjak njegove roke, predno je segel po fotografovanju! Če bi mu tega ne bil odkril pogled po naključju, morebiti bi ne bil dospel do svoje imenitne iznajdbe fotografovanja nevidnih stvari.“

In trudil se je prof. dr. Eder in trudil, in poskušali so še mnogi posnemalci in veščaki, a večinoma brez pravega uspeha. In zakaj je bilo vse prizadevanje zastonj? Zakaj bi ne mogli s prostimi očmi drugi ogledovati tega, kar je iznajdnik zagledal s svojimi očmi?

Preiskovanje tega vzroka je privédlo do spoznanja, da senco stvari, obsijane od katodnih žarkov, sprejme sicer fotografska ploščica, prosto oko je pa ne vidi, dokler se ne posreči poskuševalcu vzbuditi fluoresciranja na posebno pripravljene zaslonu, precéj daleč zunaj Crookesove cevi. Röntgenu se je bilo namreč posrečilo, da so mu katodni žarki s tako močjo prihajali iz Crookesove cevi, da so mu na čez dva metra odmaknjene zaslonu, pobarvanem z „barij-platincijanirom“ vzbudili čvrsto fluoresciranje. In med tem svetlikanjem se je pred očmi očitno pokazala sicer nevidna senca one stvari, katero je prodirala katodna svetloba.

Prve mesece po Röntgenovi iznajdbi so se strokovnjaki z vso močjo pečali z izdelovanjem natančnih fotografskih slik nevidnih stvari, v resnici pa so preiskovali in preiskujejo neprenehoma z vsem naporom svoje vednosti in umetnosti vsakatero lastnosti Röntgenove svetlobe; zanemarjajo pa tudi ne nobenih poskušanj, kako bi se brez posredovanja počasnih fotografij ogledal kostenjak in drugi notranji udje telesa človeškega s prostimi očmi.

O tem važnem prizadevanju in napredovanju govori dr. B. Schäfer iz Charlottenburga v „Deutsche medicin. Wochenschrift“, po kateri je posnetega nekaj sledečega poročila.

Dejansko zdravilstvo, pravi B. Schäfer, je odslej obračalo svojo pozornost na fotografovanje bolečih udov telesa; zanemarjali pa so zdravniki ogledovati zakrite dele telesa s pomočjo Röntgenovih senc naravnost, ne da bi jih poprej fotografovali.

Glavni vzrok, da se zdravniki doslej niso poprijeli ogledovanja senčnih podob, je ta, da se doslej ni posrečilo nobenemu, da bi bil izumil in napravil zaslon take občutljivosti, na katerem bi se natančno pokazale senčnate podobe tistih stvari, katere prodirajo dosti močnejši Röntgenovi žarki, predno zadenejo ob zaslon.

Dr. B u k a - tu, profesorju na gimnaziji v Charlottenburgu, tako pravi B. Schäfer, pa se je posrečilo izdelati tak pripraven zaslon, kateri, če ga prav postaviš več metrov daleč od Hittorfove cevi, vendar-le še čvrsto zasveti v lepi

fluorescirajoči svetlobi Röntgenovih nevidnih žarkov.

Dotična Bukova priprava obstoji iz dveh vstričnih plošč, ki ležita druga na drugi le toliko vsaksebi, kar je treba prostora za med nju dejano fluorescirajočo spojino: „barij-platinocijanir.“ Taka podvojena ploščica — jedna steklenka, druga lepenka — se rabi namesto prozornega, z isto snovjo pobarvanega Röntgenovega zaslona. Ime zaslona pa ostane tej podvojnati ploščici.

Ko sta Buka in Schäfer dné 2. mal. travna tega leta poskušala in ogledovala Röntgenove sence na novem zaslonu, zagledala sta vsa presenečena več, nego sta sama pričakovala. Kaj natančno se jima je prikazala senca svinčenega križa, visečega pred zaslonom, katerega so prodrli Röntgenovi žarki, predno so zadeli ob zaslon. Poskušaje sta žarkom zapirala pot z leseno klado, ki je bila dvajset centimetrov debela; vendar se je onkraj nje kaj natanko pokazala senca svinčenega križa. Da, celó skozi glavo desetletnega fantička, ki jo je držal, kjer je prej stala klada, videla sta podobo ključa, obešenega namestu križa. Kostenjak roke, podkomolca in nadlakti, kosti noge skozi obute čevlje! vse to sta videla tako natanko, da se natančneje ne pokažejo na fotografski sliki.

Stopile so pa na zaslonu pred oči tudi take nevidne stvari telesa, ki jih doslej še nikomur ni pokazala nobena Röntgenova fotografija, namreč rebra, lopatica, hrbtenica i. dr.

Če se vidi ključ skozi glavo, če ugledamo rebra in hrbtenico, pa smemo reči, da je človeško telo prozorno!

Koliko je vredno ogledovanje notranjega človeškega telesa naravnost po senčnatih podobah, to umeva vsak zdravnik, ne le ranocelc. Posebno je to ugodno za ranocelca, kateremu se smili ranjeni človek z oteklo roko, če je primoran v nestrpnih bolečinah držati roko na miru toliko časa, da fotografska plošča sprejme potrebni vtisek Röntgenove sence. Koliko pa odpade stroškov, ki jih vzame fotografiranje, če si zadostuješ z ogledovanjem senčnate slike! Manj zamude, manj trpljenja, manj stroškov. Primeri se pa fotografiji tudi to, da s prvim poskusom ne odkrije kake vrinjene vnanje stvari, zakaj fotografuje se le tisti oddelek telesa, roke ali noge, kjer smo si kaj zadržali: a vrinjene stvari, posebno šiljati ulomki šivank in drobna svinčena zrna se navadno premikajo in predstavljajo iz prvega mesta na drugi kraj: kako negotovo in težavno je ponavljati fotografiranje in iskati pravega kraja! Pri ogledovanju senčnatih podob na naslonu pa ni treba drugega, kakor roko malo premikati semtertje, pa se na mah pokaže, kje tiči zadržana stvar.

Pa kdo poreče: Prvi pogled v zatemnjeni sobi utegne zdravnika zmotiti, pa imate zmedo, če samo jeden ogleduje: fotografijo pa vzame v roke ta in drugi ter ima vsakdo čas ogledovati jo na solncu; fotografija ostane, senca na naslonu pa izgine; s pomočjo fotografije se tudi pozneje utegne porazumeti s tovarišem o stvari, ki mu ni jasna. Takemu ugovorniku zagotavljata imenovana poskuševalca, da ploščnati naslon ni preozek, da ne bi moglo več gledalcev-strokovnjakov opazovati ob enem podobe na njem.

Če pa kdo želi opazovati senčnate podobe ob belem dnevu, ne v zatemnjeni sobi, mu tudi ustreževa, pravi B. Schäfer. Temu ogledovalcu podava svojo zaslonko ploščico v temni (stereoskopni) omarici — imenovani „K r y p t o s k o p“. Opazovalec naj drži omarico pred očmi, kakor je tega navajen pri ogledovanju stereoskopnih slik.

Enrico Salvini, profesor na univerzi v Perugii, je tudi izumil pripravo, katero imenuje jednako „Kryptoskop“ ali ogledalo skritih stvari.

Salvinijev „Kryptoskop“ je osem centimetrov dolga cev, obstoječa iz črne, debele lepenke, na jednom koncu zalepljena s šipo ali pa z jednako lepenko. Ta zalepnica je pobarvana s fluorescirajočo snovjo, in sicer z neko zmesjo „ribjega lima in kalcijsulfita“. — Blizo drugega konca cevi tiči optična leča, tako urejena, da kaže očem čisto podobo fluorescirajočega pokrova.

Če držiš roko, možnjo denarnico, zaboj s kovinskim orodjem i. dr. pred Hittorfovo cev in če gledaš na to stvar skozi kryptoskop, pa zagledaš podobo kostenjaka roke in vsebino možnje in zabojev.

Prav po godu, tako se sporoča, so se naredili poskusi s kryptoskopom Blaserni, profesorju v Rimu.

Poročevalci pa pristavljajo svarjenje, da naj se nikar ne damo prevarati, da bi ta priprava imela kako posebno praktično vrednost. Misel preprostih ljudij, da bi človek s pomočjo takih aparatov in z Röntgenovimi žarki utegnil gledati skozi hišne stene in skozi zaprte duri ter spoznavati zaprte in skrite stvari, ta misel, pravijo, je lažniva, zakaj to, kar se zagleda, so le senčnati obrazi (sencepisi ali siluete) onih stvari. Posebno, kjer stoji več stvari druga za drugo, se zadevajo in pokrivajo njih senčnate slike ter motijo in delajo zmešnjavo.¹⁾

¹⁾ Če bi se ne delala taka mešanica, da je ni razmotati, kakor gordskega klopčiča ne, pa bi bila po sednji iznajdbi vsa skrivnost vsebine pisem pri kraju, ker bi se s kryptoskopom lahko prečitalo zaprto pismo.

Prizadevanje prozreti telo človeško s pomočjo Röntgenovih žarkov, kateri se, dejal bi, užgó in svetlikajo na občutljivem zaslonu, to prizadevanje je vspodbudilo tudi duhovitega izumovalca Američana Edisona ter ga privêdlo do znamenitega napredka.

Edisonu se je posrečilo, da je izumil zgoraj omenjeni stereoskopni omarici podoben aparat: „Fluoroskop“. Njegova priprava pa še optičnih očalov ne potrebuje; on pokrije očalne luknjice one omarice s papirjem, ki je znotraj pobarvan z neko fluoreskalno snovjo.

Če človek stopi pred Crookesovo cev, s katodno svetlobo razsvetljeno, na drugo stran pa ogledovalec, tako da vjema s fluoroscopom Röntgenove žarke, ki so telo prodri, pa ima pred očmi čisto prozorno telo! Ogledovalec gleda skozi polt in meso ter vidi notranje ude; da, včasih gre pogled celó skozi kosti! Nadalje pa sestavlja Edison tako svetilnico, iz katere bodo izvirali Röntgenovi žarki. Izumil jo je sicer že, le popravlja jo še, ker se mu še ne zdi dosti zvršena za zdravniško rabo po bolnišnicah ali po sobah posameznih zdravnikov. Ko to zvrši po svojem namenu, tedaj si bo vsak zdravnik utegnil natanko ogledati prozorno telo svojega bolnika ter bo videl notranje ude in spoznal, kje in kako mora zdraviti. Röntgenove fotografije pa mu ne bo treba več izdelovati.

In vsa ta Edisonova priprava se bo naprodaj dobila za 150 dolarjev, pa še prodajalcem bo ostalo dosti zaslužka. Edison sam pa ne zahteva nobenega dobička, zakaj več vrednosti ima zanj veselje, da celemu svetu podarja to znamenitno, neprecenljivo in koristno iznajdbo.

* * *

Ko že poročamo o tajnostnih razmerah nevidnih stvari, naj nam prizanesó potrpežljivi čitalci, če jim dodamo nekaj manj gotovega, dandanes še tako nezanesljivega, da bi dejal: slepilo je, izmišljeno od čarovnikov, povérnikov duhov, katere zarotujejo „spiritisti“ in se pogovarjajo z njimi.

Angleški učenjak Ingles Rogus je že fotografoval s samim pogledom tiste stvari, katerih se je ravnokar prav živo nagledal. K fotografovanju ne potrebuje stvari, katere sliko izdeluje, temveč svetlopis stvari, ki ga je ob čvrstem ogledovanju vtisnilo si njegovo oko.

Poslušajmo, kako dela! I. Rogus se dalje časa zamakne v tisto stvar, ki jo namerja fotografovati, n. pr. kak denar, ki visi pred njim na steni. Na isti steni in ravno tako visoko nad tlemi čaka pripravljena fotografska ploščica. Kakor hitro se denarja nagleda, hipoma obrne oči od denarja pa jih uprè v občutno tablico. In glej, njegov pogled vtisne na tablico podobno stvari, v katero se je bil zagledal!

Te negotove stvari bi mi še omeniti ne bilo, ko bi slike, ki jih je napravil na ta način, ne vznemirjale marsikaterih angleških učenjakov, ki se priganjajo razložiti to čudno stvar. I. Rogus misli morda na spiritistovske fotografije duhov ter imenuje to reč: „fotografovanje mislij!“ In ta neopravičena beseda, to njegovo čudno razlaganje je vzbudilo pri treznih čitalcih slutnjo, da je vse to gola izmišljotinja.

I. Rogus pravi: Misel ima v možganih svojo celico; čim čvrstejša je, tem več fosfora izbrusi iz svoje celice in fosfor dela svetlopis misli ter razpošilja, ker je svetlikajoč, etrovo ali lučno valovje na fotografsko tablico.

Drugi rojaki njegovi pa pravijo, da misli nimajo nič opraviti pri vpodobovanju slike na fotografski ploščici, pač pa neko fluoresciranje, katero vzbudi svetlopis zunanje podobe v očesu. — Če je to res, imel bi kryptoskop tudi v očesu pokazati senco ali sliko stvari, katere se je človek nagledal. Rogusovo fotografovanje bi se torej opiralo na Röntgenovo iznajdbo.

Kaj je na tem resničnega, kaj domišljenega, to se bo presojalo šele potem, ko bodo drugi hladnokrvni poskušalci ponavljali z vso resničnostjo Rogusovo fotografovanje.

Kronanje ruskega carja v Moskvi.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Konec.)

V slovesnem razglasu ali manifestu na ruski narod je naznanil ruski car svoje kronanje in določil za to 26. dan meseca vel. travna, ali po ruskem koledarju 14. dan istega meseca, prvi dan (torek) po binškoštnih praznikih. Da bi se pa pripravila za to slavnost, prišla sta car in

carica že dné 18. vel. travna iz Peterburga v Moskvo. Vhod je bil veličasten; velika množica ljudij je pozdravljala carsko dvojico, četudi je bilo vreme slabo.

Sedaj so dohajali tudi razni zastopniki vseh evropskih in tudi drugih vlad. Našega presvet-

lega cesarja je šel zastopat nadvojvoda Evgen z velikim spremstvom. V Moskvo je šla tudi velika avstrijska vojaška godba, da je tam sodelovala pri veliki slavnosti, ki jo je priredil v čast kronanju avstrijski poslanik v Moskvi. Svetega očeta papeža Leona XIII. je zastopal dunajski nuncij Agliardi, katerega je car takoj vsprejel, dospevshega v Moskvo, in sploh ob vseh prilikah nenavadno odlikoval, tako, da je to vzbujalo veliko pozornost, in imajo katoliki to lepo ravnanje do zastopnika sv. očeta za jako ugodno znamenje.

Tri dni poprej so hodili vojaški oddelki s svojimi nenavadno in praznično oblečenimi klicarji po mestu, da so oznanjevali bližnjo slovesnost. Zvonjenje pa se je razlegalo po Moskvi že ves čas sem, odkar sta dospela v Moskvo car in carica.

Kronanje in maziljenje samo se je vršilo ob določenem dnevu in ob prav lepem vremenu. Dolgo časa so že proslavljali ruski listi imenitnost tega dneva in veljavo carskega kronanja. Imenujejo ta obred pravi zakrament, kar seveda ni. A mi umevamo to misel, ako pomislimo, da je pri pravoslavni Rusih car tudi cerkveni poglavar.

Cerkev Marijinega vnebovzetja, kakor tudi druge katedrale so bile lepo ozaljšane, in v prvi so se opravljale že pred kronanjem molitve za carsko rodbino. Najprej je duhovščina šla k vratom sprejet carico vdovo Marijo Feodorovno, ki je imela krono na glavi in ogrnjen škrlatni plašč. Pozdravil jo je moskovski metropolit, podal ji križ, poškopil z blagoslovljeno vodo in jo vodil k prestolu carja Alekseja Mihajloviča. Drugi navzoči dostojanstveniki so sedli na svoje odločene sedeže.

Sedaj se je pa tudi že bližal car s carico iz svoje (Aleksandrove) palače. Bila sta najprej v Andrejevi dvorani, sedeč na svojih prestolih. Od tukaj sta odšla med vrstami najvišjih državnih uradnikov skozi velike dvorane do Rdečih stopnic, kjer ju je čakalo „nebo“, pod katerim sta šla do velike cerkve; med tem je donela trobenta in oznanjala, da prihaja veliki vladar. Pri cerkvenih vratih je sprejela carsko dvojico zopet duhovščina, metropolit moskovski pa je nagovoril carja. Nato se je pomikal sprevod med petjem psalmov k velikemu oltarju, kjer sta se car in carica vsedla na pripravljena vzvišena prestola. Carske insignije, katere se rabijo za kronanje, bile so že poprej pripravljene na bližnjem kraju.

Sedaj se je pričelo kronanje samo. Metropolit (novgorodski) je šel po stopnicah pred carja in ga pozval v kratkem nagovoru, naj izpové pravoslavno vero. Nato je car prebral veroizpoved grške cerkve; metropolit pa je do-

stavil: „Blagoslov sv. Duha bodi s Teboj!“ Ko je bilo to končano, prebrali so se glasno ti-le oddelki sv. pisma: Iz. 49, 13—19; Rimlj. 13, 1—7 in Mat. 21, 15—22. Metropolit peterburški je carja oblekel v rdeč plašč in mu del okrog vratú demantno verižico reda sv. Andreja, car sam pa je vzel v roko krono, katero so mu ponudili na posebni blazinici, in si jo posadil na glavo. Tudi je vsprejel v roko žezlo in državno jabolko in s tem naznanil, da ima najvišjo oblast. To je pravo carsko kronanje.

Po kronanju carjevem pride na vrsto carica. Poklekne pred carja, car vzame raz svojo glavo krono, dotakne se ž njo njene glave in si jo zopet položi na glavo. Metropolit jo pa obleče v rdeč plašč in ji obesi okoli vratú verižico reda sv. Andreja. Ko se je vse to godilo, opravljali so duhovniki razne molitve s petjem.

Kronanje samo je bilo dovršeno; neki duhovnik je prebral veliki naslov carjev, v pozdrav se je razlegnil po cerkvi: „Na mnogaja ljeta!“ zunaj pa je gromenje topov s 101 strelom in zvonjenje naznanjalo, da je veličanstvo carsko kronano. S kronanjem se primerno družijo pozdravljanje in poklanjanje. Prva je carja pozdravila carica, nato drugi velikaši; med tem so okrog nosili carske insignije v posebni procesiji. Po pozdravljanju je opravil car klečé glasno molitev, drugo mu je narekoval jeden izmed metropolitov. Tudi navzoči so med tem klečali in molili.

Po molitvi je car odložil meč, šel s carico doli po stopnicah in stopil pred srednja (carska) vrata oltarjeva. Tu ga je mazilil metropolit novgorodski na čelu, očeh, nosnicah, ustnicah, ušesih in obeh stranéh rok, carico pa je mazilil samo na čelu. Car je nato prejel sv. obhajilo v obeh podobah, carica pa samo v jedni podobni. Oba sta potem zopet šla po stopnicah na svoj vzvišeni prostor, vsi navzoči pa so se trikrat priklonili pred njima.

Po teh obredih v cerkvi Marijinega vnebovzetja sta šla car in carica v slovesnem obhodu pod „nebo“ v poprej popisane velike katedrale. Kadar je vstopil car v cerkev, odložil je krono, žezlo in jabolko; ko je pa odhajal, vzel in del je vse zopet nase. Iz Blagoveščenske cerkve je šla carska dvojica k Rdečim stopnicam in na vrhu stopnic se je trikrat priklonila pred ljudstvom. V Andrejevi dvorani sta oba odložila slovesna znamenja in oblačila, in s tem je bila cerkvena slovesnost končana.

Da se je vrstilo za tem obredom gostenje, razveseljevanje po raznih načinih, tega ni treba posebej zatrjevati. Velika carska pojedina se je vršila v Granoviti palati še isti dan, na to pa so se vrstile razne veselice skoro brez kraja.

Med raznimi veseljami ob kronanju ruskih carjev, katerih se udeležujejo ogromne množice, je najznamenitejša ljudska veselica na hodinskem polju. Tu je bilo vselej polno lop za pogoščenje, cirkusov za razvedrilo, gledališč, gugalnic, igrališč itd. Tudi to pot je bilo vse pripravljeno najbogateje za veselico dne 30. vel. travna. Več nego pol milijona ljudij je bilo zbranih, da dobé jedil, pijače in daril, ki so se imela deliti od pete ure zjutraj naprej. A nastala je pri tem razdeljevanju tolika gneča, da so zmečkali in pohodili več kakor 2000 ljudij. Car se je jako

užalostil nad to nesrečo in ukazal izplačati za vsakega poškodovanca 1000 rubljev in mrtve pokopati na svoje stroške.

To je pač žalosten in tužen sklep take slovesnosti. A reči se mora, da je prav ta dogodek svetel žarek, ki nam s prave strani pojasnjuje take slovesnosti. Velikaši tega sveta potrebujejo tolike množice, da jim kliče slavo; ona sama dere za uživanjem. V tem pohlepu pa ugonablja množica samo sebe. In to je senčna stran takih slavnostij, dejal bi skoro, neko fino barbarstvo sredi krščanske omike.

Književnost.

Slovenska književnost.

Biser - ljubav zlasti za Slovane, kakor jo je pojasnil dr. Bratoljubič Domobranski. Gaslo: *Ljubimo se, bratje, Ljubimo i dom! Čisti dohodek je namenjen blagim narodnim zavodom, sosebno šolam po Jugoslovanskem, takó: 1. del družbi ssv. Cirila i Metodija po Slovenskem, 2. za Istro, 3. del za Bosno. Ljubljana, 1896. Založil pisatelj. Tiskal R. Milic. 16°. Str. 189. Cena 65 kr. (Dobiva se pri J. Bonaču v Ljubljani in tu tudi originalne platnice à 20 kr.) — Prav radi bi o tej knjigi poročali z ono navdušenostjo, s katero jo je spisal pisatelj. Ker pa moramo govoriti resnico*

in biti pravični tudi proti naročnikom, ne moremo reči drugega, kakor da se je lepa namera pisateljeva ponesrečila. Saj je znano, da je to, kar je vzvišeno, prav blizu tega, kar je smešno. Čudimo se, da ni tega opazil gospod pisatelj, ki kaže semtertje bistroumnost in spretnost v slovstvenih vprašanjih. Knjiga ima štiri dele: 1. (nevezani) del je nekako teoretičen ali kritičen uvod; 2. podaje razne pesniške, epiške in liriške proizvode; 3. del: iskricice i puščice, in 4. del ima dve kratki alegoriji dramatske oblike. Bralec najde v knjižici posamezna zanimiva in poučna zrna, a celotno delo se ne more imenovati primerno, da bi se poštevalo za dostojno last narodovo.

Razne stvari.

Iz belokranjskega besednega zaklada.

(Priobčil I. Šašelj.)

(Dalje.)

mácava, e, f., neko jabolko.
mačúrlja, e, f., neko jabolko.
majčúken, adj., majčken.
málik, a, m., „malan“ svetnik.
malko, malo.
marélci, ev, pl. m., nam. remeljci.
máriti, marati.
marjétinka, e, f., die Margaretenbirne.
maternína, e, f., lakno od debele konoplje, kar rabijo za plahte (rjuhe).
mávez, a, m., rdeči, zeleni in višnjevi konci, katere vpletajo v jalbo.
medicíja, e, f., medica.
mélec, a, m., der Rührstock
mélta, e, f., mort, der Mörtel.
méltati, z melto ometavati.
ménjkati, manjkati.
mesojéda, mesojeja, e, f., predpust.
méstiti se, premeščati se.
minati, minieren.
mirak, indecl., veliko, mnogo; bilo je mirak ljudi.

miróvina, e, f., der Friedenstrank; piti miróvino.
mišvina, e, f., das Mäuseloch.
mládan, a, m., ime volu.
mladaríja, e, f., mladina.
mladožénin, a, m., der Bräutigam.
mleč, a, m., das Schöllkraut, chelidonium majus.
mnijávkati, mijavkati.
modrováti se, modrega se delati.
molja, e, f., molitev.
motávina, e, f., motanje; motávina je bila v oblakih.
mračnják, a, m., prvi mrak.
mrava, e, f., mravlja.
mravúnc, a, m., mravljinec. (Dalje.)

Zvezdoslovni koledar za mesec mali srpan.

Planeti so ta mesec le malo vidni. Venera se skriva za solncem, Mart vshaja okoli polnoči, Jupiter se tudi skriva in izgine na večernem nebu, Saturn pa vshaja v slabi svetlobi okoli polnoči. — Ta mesec se pokažejo dne 28. zvezdni utrinki ne daleč od lune proti zapadu.

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Ker ni mogel dobiti, česar potrebuje, hoče imeti vse. Zadnja iskra krščanskega zatajevanja se kmalu pogasi v njem. Misel na večnost se zatemni čim dalje bolj, in ker ne upa več na povračilo v nebesih, hoče imeti nebesa na zemlji.

Ta nebesa so pa ravno vsled zamorjene vere popolnoma materijalistična. Uživati hoče, narsrkati se hoče sladkosti življenja, katero vidi v rokah lahkoživega sveta, — naj velja, kar hoče. Za vse je pripravljen, saj nima ničesar izgubiti, ko mu je že vse propadlo — telo in duša, božji vzori in nadeje v boljšo posmrtno bodočnost.

Žal, da je takih ljudij vedno več. Kdo jih more krotiti! Proti telesni sili more nastopiti telesna sila: toda katera je močnejša, tista zmaga. In če pojde tako dalje, lahko rečemo, da bo telesna sila napadovalcev sedanje družbe močnejša, nego branilcev. S silo se torej ne bo dalo rešiti to vprašanje, marveč le s tem, da se odstranijo vzroki prekucijskega duha in da se z duhovnim orožjem izbije iz rok — telesno: puška, bodalo, meč in kol. Duhovno orožje pa more biti le resnica in pravica. Resnica zmaga um, pravica pa voljo. S tem orožjem jedino se moremo lotiti drugega sovražnika, s tem pa tudi ugonobimo prvega. Učimo se sami in poučujmo druge z resnično hrano in ne s sanjarijami, ne s praznimi mamljivimi trditvami. Zraven pa skrbimo vsak po svojih močeh, da zavlada zopet pravica v družbi, v kateri živimo.

Pravica velewa: Vsakomur svoje, to je: vsakomur čast, kolikor si je zasluži, vsakomur plačilo po njegovem delu. Pravica zahteva tudi, da se pusti in varuje vsakomur, kar si je pošteno pridobil. Lastninska pravica mora biti pred vsem sveta. Ravno zato, ker je zaradi človekove osebnosti delo toliko vredno, mora se spoštovati lastnina, pridobljena z delom. Človek pri tem, ko dela, tako rekoč vtiskuje svojo lastno osebnost v delo, pečati je s samim seboj, in zato popolnoma pravično imenuje stvar, ki jo je sam naredil, svojo. Vrh tega je človek umstveno bitje, ki ne misli samo za trenutno potrebo; njegova skrb ni vezana na gotov čas in na gotov prostor; zato se briga tudi za bodočnost in ne samo zase, marveč tudi za svoje potomce. Ta skrb pa bi

bila prazna, ko bi človek ne imel pravice, da si pridobi potrebnih stvari v last. Naposled pa ne pomnožuje pridnosti pri delu in plodovitosti zemlje, katera se obdeluje, nobena stvar bolj nego lastninska pravica.

S tem smo si dobili trdni temelj za podrobnejše razmotrivanje socijalnega vprašanja. Sodimo je kot kristijani po načelih naravne in razodete resnice in pravice in pred vsem zagovarjamo lastninsko pravico. S tem seveda ne pravimo, da lastninska pravica ne more biti združena z dolžnostmi. Po krščanskih načelih so posamezniki sicer lastniki, toda lastništvo je samo neko oskrbnništvo v božji lasti. Zato morajo tisti, katere je sreča obdarila z obilim imetjem, svoje stvari upravljati tako, da po božji volji radi dajejo bližnjemu, kar sami iz lahka utrpé.

III. Družba.

(Družba. Kaj je organizem? Njegovi pogoji. Nravna bitja. Družabni organizmi. Jednakost v družbi. Družbe duša. Cerkevna oblast. Organizacija.)

Jasni pojmi so poglavitna reč za umevanje kakega vprašanja. V svojih pomenkih smo že dokazali, da je človek družabno bitje; pojasnili smo tudi, da je sedanje družabno življenje bolno, toda vendar še nismo pojasnili prve stvari, namreč bistva družbe.

Kaj je torej družba?

Kratki odgovor temu vprašanju se glasi: Družba je organska zveza nraavnih bitij; ali: organizem, sestavljen iz nraavnih bitij.

Marsikdo morda maje z glavo, češ, sedaj vem toliko kolikor preje. Zato si hočemo ob kratkem v razlago te opredelbe ogledati 1. Kaj je organizem ali organska zveza in 2. Kaj so nraavna bitja. Potem bo vse jasno.

1. Organizem je zveza več med seboj različnih udov, katerih vsak ima svoje posebno opravilo in svoj posebni namen, ki pa vsi skupno po neki notranji sili delujejo v skupni namen — v skupno blaginjo. Za organizem je torej treba: a) Več udov. Jeden sam ud ne more nikdar tvoriti organizma. Tudi najjednostavnejša stanica ima več delov, namreč vsaj kožico, katera obdaje

stanično jedro. *b)* Ti udje morajo biti med seboj različni. Ako so posamni udje popolnoma jednaki, ne morejo se združiti nikdar v organizem. Kup kamenja, vrsta hiš ne bo nikdar organska. *c)* Če so si udje jednaki, potem ima vsak ud isto opravilo kakor drugi, isti namen; torej je zveza nepotrebna in nemogoča. Organizem je namreč zveza, kjer ima vsak ud svoje posebno opravilo in posebni namen; vsi udje pa skupno opravilo, skupni namen. Posamezni ud skrbi zase, a ne ločen od drugih, marveč tako, da s tem skrbi tudi za celo zvezo, za celoto, in celota skrbi zase tako, da pomaga vsakemu posamnemu udu. *d)* Vsi udje imajo torej neki skupen namen in skupno delovanje. To delovanje vodi neka notranja sila, to se pravi: tista sila, ki ureja skupno delovanje posamnih udov v organizmu ne sme prihajati od zunaj, marveč mora biti v njih samih. Poglejmo si kak vzgled! Železnični voz ima več različnih udov, katerih vsak ima svoj posebni namen. Vsako kolo, vsak vijak, vsak žrebelj ima takorekoč svojo službo. Vsi skupaj imajo svoje posebno delo, namreč — vozijo. In vendar ni železnični voz organizem, ker ga ne vodi notranja sila, marveč zunaj njega bivajoči par. Ta notranja sila se imenuje — organizmova duša

Sedaj smo videli, kaj je organizem in česa je treba zanj. Najlože si pojasnimo podano razlago, če si ogledamo organizem človeškega telesa. Tu vidimo v najlepši jedinosti najrazličnejše ude, katerih vsak opravlja svoje delo, a hkrati služi v blaginjo celega telesa. To jedinost med posamnimi udi tvori skupni namen in k skupnemu namenu vodi posamne ude duša. Brez duše ni organskega telesa, ni organizma.

Sodimo, da smo dovolj pojasnili, kaj je organizem.

2. Drugo vprašanje, katero moramo rešiti, glasi se: Kaj so npravna bitja?

Med organizme v prvotnem pomenu štejemo samo rastline, živali in živo človeško telo. Udje teh organizmov so že po naravi določeni. Rastlina ima že po naravi korenine, steblo, liste, cvet, sad. Žival ima po naravi gibalne, prebavljalne ude in čutila; ravno tako tudi človeško telo. Te ude oživlja duša in jih vodi nujno. Listič se ne more ustavljati notranji rastlinski sili; noga se ne more upirati vodstvu živalske duše. Udje teh organizmov so torej nujni, zvezani po naravi, in zveza sama je tudi nujna. Ti udje so samo npravna, toda ne npravna bitja. Npravna bitja so namreč tista, ki imajo um in slobodno voljo, ki jih vodijo npravni in ne npravni ali

fizični zakoni. Taka bitja se tudi lahko združijo med seboj. To druženje pa ne more biti npravno, fizično, marveč samo npravno; vršiti se more jedino le po umu in volji. Bitja, ki imajo um in slobodno voljo in katerih vrstno (specifično) delovanje se zvršuje po umu in volji, so npravna bitja. Tako npravno bitje je človek.

Sedaj že vemo prilično, kaj je družba, ali kaj je organizem, sestavljen iz npravnih bitij. Družba je namreč zveza več ljudij, med seboj različnih v tem zmislu, da ima vsak svoje posebno opravilo in posebni namen, ki pa vsi skupno po neki notranji, npravni sili delujejo v skupni namen, v skupni blagor.

V družbo se vežejo ljudje po pameti in volji, ne pa — po fizičnih zakonih. Različni morajo biti med seboj, imeti morajo namreč različna opravila. Naravo imajo sicer vsi ljudje jednako, toda sicer imajo mnogo razlik. Različna sta že spola, moški in ženski; različne so npravi, različna nadarjenost, različna telesna moč, različna nagnjenja. Z vsvo odločnostjo moramo torej zavračati nauk tistih, ki pravijo, da so si v družbi vsi ljudje jednaki. Če bi bilo to res, potem bi bila vsaka družba nemogoča. Ljudje so sicer jednaki pred Bogom, kateremu bo moral dajati odgovor cesar prav tako kakor najpreprostejši berač, jednaki so si po naravi; dostojanstvo in slabosti človeške narave se držé vsakega jednako. Tudi v družbi so si v tem oziru jednaki, da vsak sme zahtevati od družbe vsega, kar mu pripada z ozirom na sodelovanje v skupne namene. Kakor so pa opravila udov različna med seboj, tako je tudi različno njihovo razmerje do družbe. V tem zmislu si niso in si ne morejo biti jednaki.

Vsak organizem potrebuje duše. Duša v družabnem organizmu mora biti primerna udom, torej — npravna. Imenujemo jo — oblast ali avtoriteto. Kakor udje človeškega telesa ne tvorijo organizma, če jih ne oživlja duša, tako tudi ne more biti družbe brez oblasti. Duša družbi je avtoriteta.

Iz tega že lahko posnemamo prvo načelo v družabnem ali socijalnem vprašanju, ki se glasi: Spoštujmo avtoriteto in vrnimo ji v družbi, kar ji gré!

V družabnem vprašanju razmotrujemo namreč pogoje, s katerimi se ugodno razvija človeška narava v raznih, sebi primernih, družbah. Ker je pa družabno delovanje, družabna zveza in jedinost popolnoma odvisna od družabne duše, od oblasti; zato moramo na prvem mestu varovati in braniti pojem in obseg oblasti ali avtoritete.

(Dalje.)